

PRANEŠIMAS

APIE LIETUVOS BANKO
PAGRINDINIO TIKSLO ĮGYVENDINIMĄ,
FUNKCIJŲ VYKDYMĄ
IR BANKŲ SISTEMOS BŪKLĘ

TEIKIAMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI

Rengiant Pranešimą apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę (toliau – Pranešimas), naudoti Lietuvos banko, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Europos centrinio banko, Eurostato, Tarptautinio valiutos fondo, *Bloomberg* informacinės sistemos ir kiti duomenys.

Lietuvos banko valdyba Pranešimą patvirtino 2009 metų gegužės 19 dieną.

Santrumpos ir kiti paaiškinimai

BVP	bendras vidaus produktas
ECB	Europos centrinis bankas
ES	Europos Sąjunga
ESD	einamosios sąskaitos deficitas
EURIBOR	euro tarpbankinio skolinimo palūkanų norma
Eurostatas	Europos Bendrijų statistikos biuras
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
LCKU	Lietuvos centrinė kredito unija
LCVPD	akcinė bendrovė „Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas“
PFI	pinigų finansinės institucijos
proc. p.	procentinis punktas
Statistikos departamentas	Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
SVKI	suderintas vartotojų kainų indeksas
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VILIBOR	vidutinės tarpbankinės palūkanų normos, už kurias bankai pageidauja (pasirengę) paskolinti lėšų litais kitiems bankams

Kai kuriose lentelėse ir paveiksluose dėl apvalinimo eilučių suma ir procentai nesutampa su bendrais duomenimis („iš viso“ ir 100 %).

Turinys

SANTRAUKA / 5

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDA / 7

- Pasaulio ekonomikos raida / 7
- Lietuvos ekonomikos apžvalga / 9
 - Realusis sektorius / 9
 - Visuminė paklausa / 9
 - Visuminė pasiūla / 13
 - Fiskalinė politika / 16
 - Kredito raida / 19
 - Lietuvos finansų rinkos raida / 21
 - Ekonomikos plėtros perspektyvos / 22
 - Kainų raida / 23
 - Vartotojų kainų kaitos priežastys / 23
 - Grynoji infliacija / 24
 - Maisto produktų kainos / 24
 - Administruojamosios kainos / 25
 - Degalų kainos / 26
 - Kainų raidos perspektyva / 27

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS / 28

- Dėl Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimo ir lito kurso politikos / 28
- Pinigų politikos priemonės / 29
- Užsienio atsargų valdymas / 32
 - Užsienio atsargų dydžio kaita ir valdymo pagrindiniai principai / 32
 - Užsienio atsargų struktūra / 33
 - Užsienio atsargų valdymo rezultatai / 34
- Grynųjų pinigų valdymas / 35
 - Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas / 35
 - Banknotai ir monetos apyvartoje / 36
- Statistikos tvarkymas / 37
- Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla / 38
 - Mokėjimo litais sistemos / 38
 - Mokėjimo eurai sistemos / 39
 - Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūra / 40
 - Pasirengimas dalyvauti SEPA ir TARGET2-Securities projektas / 40

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA / 42

- Kredito įstaigų veiklos apžvalga / 42
 - Bankų sektoriaus veikla / 42
 - Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį / 44
 - Bankų veiklos rizikos apžvalga / 45
 - Kredito rizika / 45
 - Likvidumo rizika / 46
 - Rinkos rizika / 46
 - Operacinė rizika / 47
 - Kredito unių pagrindinės veiklos tendencijos / 47
- Kredito įstaigų priežiūros pagrindinės kryptys / 49

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Realiojo BVP kaita ir infliacija atskiruose pasaulio regionuose / 8
- 2 lentelė. Bankų paskolų portfelio kaita / 19
- 3 lentelė. Lietuvos ekonomikos raida 2008–2010 m. / 23
- 4 lentelė. Grynas pinigų išleidimas arba išėmimas (–) / 35
- 5 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje / 36
- 6 lentelė. Mokėjimo sistemų LITAS-RLS ir LITAS-MMS operacijos / 38
- 7 lentelė. Mokėjimo sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS operacijos / 39
- 8 lentelė. Mokėjimo sistemos LITAS-PHA operacijos / 39

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Pagrindinių centrinių bankų oficialios palūkanų normos / 8
- 2 pav. Išlaidų metodu apskaičiuoto BVP kaitos veiksniai / 10
- 3 pav. Investicijų į pagrindinį kapitalą kaitos veiksniai / 10
- 4 pav. Privačiojo vartojimo ir mažmeninės prekybos kaita / 11
- 5 pav. ESD sudedamosios dalys / 12
- 6 pav. ESD finansavimo šaltiniai / 12
- 7 pav. Gamybos metodu apskaičiuoto BVP kaitos veiksniai / 13
- 8 pav. Realioji parduota apdirbamosios pramonės (be naftos perdirbimo) produkcija / 14
- 9 pav. Statybos veiklos pagrindinių rodiklių kaita / 15
- 10 pav. Darbo jėgos kaitos veiksniai / 16
- 11 pav. Valdžios sektoriaus pajamos, išlaidos ir deficitas / 17
- 12 pav. Valdžios sektoriaus pajamų kaitos veiksniai / 18
- 13 pav. Valdžios sektoriaus išlaidų kaitos veiksniai / 18
- 14 pav. Bankų paskolų portfelio kaitos veiksniai / 20
- 15 pav. Paskolos nefinansinėms įmonėms / 20
- 16 pav. Privačiajam sektoriui naujai suteiktų paskolų srutai per mėnesį ir jų palūkanų normos / 21
- 17 pav. Lietuvos ir pasaulio akcijų rinkų indeksų kaita / 22
- 18 pav. Vyriausybės vertybinių popierių 5 m. kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandoriai / 22
- 19 pav. Metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal SVKI, kaitos veiksniai / 24
- 20 pav. Maisto produktų kainų kaita / 25
- 21 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai / 26
- 22 pav. Naftos ir degalų kainos / 26
- 23 pav. Lietuvos banko prekyba užsienio valiuta su bankais ir kitais indėlininkais / 29
- 24 pav. Litų ir eurų palūkanų normų skirtumas / 30
- 25 pav. Bankų atsargos litais Lietuvos banke / 31
- 26 pav. Užsienio atsargos / 32
- 27 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus / 33
- 28 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę / 34
- 29 pav. Užsienio atsargų grąža / 35
- 30 pav. Bankų sistemos turto, paskolų ir indėlių kaita / 42
- 31 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą / 45
- 32 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai / 48

SANTRAUKA

Pasaulio ekonomika išgyvena ypač gilų nuosmukį. Išsivysčiusiose valstybėse kilusi ir vėliau visą pasaulio finansų sistemą sukrėtusi krizė persimetė ir į realųjį sektorių. Nemažai regionų patiria precedento neturintį ekonomikos kryptį, itin smuko tarptautinė prekyba. Ekonomiškai stipriausių valstybių įgyvendinamos neregėto masto priemonės finansų sektoriui paremti ir ekonomikai gaivinti stabilizavo tarptautinę finansų sistemą. Tačiau situacija rinkose anaip tol dar nėra normali, pasiektas sąlyginis stabilumas yra trapus, jis labai priklausys nuo globalios realiosios ekonomikos raidos artimiausiais ketvirčiais.

2008 metų pabaigoje Lietuvos ūkio raidos ciklas perėjo į nuosmukio etapą, o 2009 metų pradžioje BVP mažėjimas dar labiau įsibėgėjo. Griežtesnės skolinimo sąlygos ir iš esmės pasikeitęs ekonominės padėties vertinimas lėmė vidaus paklausos sparčius pokyčius. Esant dideliu neapibrėžtumui dėl ūkio tolesnės raidos ir įmonėms stabdant arba atidedant investicijų planus, labai sumažėjo investicijos. Kartu pasikeitus ekonominio aktyvumo ir darbo rinkos tendencijoms, įsigalėjo atsargesni lūkesčiai dėl disponuojamų pajamų pokyčių ir pradėjo mažėti privatusis vartojimas.

Ūkio nuosmukis sparčiai mažina pastaruosius kelerius metus didėjusius ciklinius nesubalansuotumus. Einamoji sąskaita tapo beveik subalansuota, sparčiai krinta infliacija.

Anksčiau buvusią įtampą darbo rinkoje pakeitė staigus nedarbo didėjimas. Kritusį darbuotojų poreikį rodė beveik visose veiklose – labiausiai statyboje, transporte ir apdirbamojoje gamyboje – sumažėjęs laisvų darbo vietų lygis, išaugęs bedarbių skaičius. 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį daugelyje veiklų labai sulėtėjo metinis darbo užmokesčio augimas, o metalo gaminių gamyboje ir statyboje darbo užmokestis jau buvo mažesnis negu prieš metus. Prie vartotojų kainų kaitos sulėtėjimo Lietuvoje prisidėjo kritusios pasaulinės energijos išteklių ir maisto kainos bei mažėjantis vidaus paklausos spaudimas, kuris sulėtino grynąją infliaciją.

Pastaruosius kelerius metus ekonomikos plėtra buvo nesubalansuota, darbo ir kapitalo ištekliai buvo telkiami uždarajame ekonomikos sektoriuje, todėl prasidėjęs verslo ciklo nuosmukis bus susijęs su esminiais šalies ūkio struktūriniais pokyčiais. Vis dėlto sėkmingos ilgalaikės ūkio plėtros pagrindas yra įmonių ir namų ūkių gebėjimas lanksčiai reaguoti į nepalankius ekonominius sukrėtimus. Artimiausiais metais defliacija darbo ir prekių rinkose sudarys sąlygas darbo užmokesčiui sugrįžti į produktyvumą atitinkantį lygį ir užtikrins ilgalaikį atvirojo sektoriaus konkurencingumą eksporto rinkose.

Nuo 2004 metų birželio 28 dienos Lietuva dalyvauja antrajame valiutų kurso mechanizme ir vykdo vienašališką įsipareigojimą išlaikyti fiksuoto valiutos kurso režimą bei pastovų lito kursą bazinės valiutos – euro – atžvilgiu. Lietuvos banko pinigų politikos priemonės yra skirtos stabiliam lito kursui euro atžvilgiu palaikyti ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. Kaip ir anksčiau, Lietuvos bankas mūsų valstybėje veikiantiems bankams neribotai keitė litus į bazinę valiutą, taikė privalomųjų atsargų reikalavimus, komerciniams bankams buvo prieinama vienos nakties skolinimosi galimybė.

2008 metais toliau didėjo įtampa vidaus ir tarptautinėse finansų rinkose. Litų palūkanų normos bei jų ir eurų palūkanų normų skirtumas ypač padidėjo 2008 metų spalio ir gruodžio bei 2009 metų sausio mėnesiais, kada sparčiai sustiprėjo Lietuvos ekonomikos nuosmukio lūkesčiai. Po to, kai Baltijos šalys ėmėsi priemonių valstybės finansams stabilizuoti ir pagerėjo nuotaikos pasaulio rinkose, įtampa šių šalių finansų rinkose pradėjo slūgti.

Lietuvoje taikomas valiutų valdybos modelis ir jo tęstinumas yra svarbus stabilumo veiksnys siekiant išvengti ekonomikos gilaus nuosmukio ir sudaryti sąlygas jai atsigausti.

Pasaulio finansų rinkoms išgyvenant didelius sukrėtimus, Lietuvos bankas, investuodamas užsienio atsargas, kredito rizikos atžvilgiu vykdė konservatyvią užsienio atsargų investavimo politiką. Ji užtikrino investicijų saugumą, o sparčiai mažėjant saugiausių investicijų palūkanų normoms ir kylant ilgesnės trukmės fiksuoto pajamingumo turto kainai, leido pasiekti aukš-

čiausią investicijų grąžą per pastaruosius septynerius metus. Tai lėmė, kad Lietuvos banko pelnas 2008 metais ir 2009 metų pirmąjį ketvirtį buvo didžiausi per visą veiklos laikotarpį.

Keičiantis šalies ekonomikos padėčiai, kito ir situacija grynųjų pinigų apyvartoje. Per 2009 metų pirmąjį ketvirtį iš apyvartos išimta pinigų daugiau negu išleista – apyvartoje mažėja pinigų kiekis. Sumažėjo vidutinė banknoto apyvartoje vertė. Nors pastebimai didėja mažesnio nominalo banknotų poreikis, apyvartoje populiariausi yra 200 litų banknotai.

Lietuvos bankas rengia ir skelbia pinigų ir finansų, išorės sektoriaus bei kitą finansinę statistiką. Tenkindamas didėjančią statistikos vartotojų poreikį, jis nustatė statistinius reikalavimus kolektyvinio investavimo subjektams, pagal kuriuos pradėjo rinkti pastarųjų investicijų portfelio ir balanso duomenis. Bankas daug dėmesio skiria administracinių duomenų bazių tvarkymui ir jų panaudojimui finansų statistikai rengti.

Lietuvos banko prižiūrimos mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos veikė stabiliai. Nustatyto laiko mažmeninių mokėjimų sistemoje įvykdytų mokėjimo operacijų skaičius didėjo lėčiau, o vidutinė dienos apyvarta sumažėjo. Realus laiko atskirųjų atsiskaitymų litais ir eurai sistemose mokėjimų skaičius ir vertė augo gana sparčiai.

Neigiamos tendencijos, prasidėjusios 2008 metų pabaigoje, šalies bankų sistemoje išsilaikė ir 2009 metų pirmąjį ketvirtį. Mažėjo visi pagrindiniai bankų veiklos segmentai: turtas, paskolų portfelis, indėliai. Visi bankai vykdė veiklos riziką ribojančius normatyvus.

Antrą ketvirtį iš eilės šalies bankų veikla buvo nuostolinga. Per 2009 metų pirmąjį ketvirtį patirtą nuostolį nulėmė pastebimai išaugę nuostoliai dėl paskolų vertės sumažėjimo ir sumažėjusios grynosios palūkanų pajamos. Bankų paskolų portfelio kokybę apibūdinančių rodiklių blogėjimas susijęs su prastėjančia skolininkų finansine būkle, sutrikusiais ar vėluojančiais įmonių tarpusavio atsiskaitymais, augančiu bendrovių bankrotų skaičiumi.

Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į susiklosčiusią situaciją rinkoje, paragino bankus laikytis konservatyvesnio kredito rizikos valdymo ir paprašė, teikiant pasiūlymus akcininkų susirinkimams dėl 2008 metų pelno skirstymo, neskirti pelno dividendams mokėti, bet palikti jį bankuose kapitalo bazei stiprinti. Bankai atsižvelgė į Lietuvos banko siūlymus ir nė vienas iš jų neskyrė pelno dividendams mokėti, o likusį nepaskirstytąjį pelną nukreipė kapitalo bazei stiprinti bei kaupė papildomus rezervus galimiems nuostoliams padengti. Bankai taip pat nemokėjo ir turtų savo vadovams.

2009 metų pirmąjį ketvirtį lėtėjo kredito unių plėtros tempas, ryškiai blogėjo paskolų portfelio kokybę charakterizuojantys rodikliai. Kredito unių turto, indėlių ir pajinio kapitalo augimo tempai buvo beveik perpus lėtesni nei prieš metus. Pirmąjį ketvirtį kredito unių sistema veikė nuostolingai.

Lietuvos centrinė kredito unija per 2009 metų pirmąjį ketvirtį dirbo pelningai ir vykdė visus Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus. Pelno augimui, palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu, lemiamos įtakos turėjo veiklos plėtra.

Siekdamas, kad kredito įstaigų sistema ekonominio sunkmečio metu funkcionuotų stabiliai ir patikimai, Lietuvos bankas tęsė prevencinėmis priemonėmis ir rizikos ribojimu grindžiamą kredito įstaigų priežiūrą. Tuo tikslu kiekvieno banko priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso metu įvertinta, ar bankai tinkamai užtikrina rizikos valdymą ir ar turi pakankamai kapitalo jai padengti. Lietuvos bankas taip pat ėmėsi papildomų priemonių bankų likvidumui kontroliuoti.

Lietuvos bankas plėtojo tarptautinį bendradarbiavimą su patronuojančiuosius bankus prižiūrinčiomis finansų sektoriaus priežiūros institucijomis, kai kuriems nacionaliniams centriniams bankams teikė techninę pagalbą.

Lietuvos Respublikos Seimui teikiamame Pranešime išsamiai pristatoma, kaip valstybės centrinis bankas įgyvendina pagrindinį savo tikslą ir vykdo funkcijas, kokia šalies bankų sistemos būklė, apžvelgiama Lietuvos ekonomikos plėtra atsižvelgiant į pasaulio ūkio raidą.

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDA

Pasaulio ekonomikos raida

Pasaulio ekonomika, finansinei krizei peraugus į realiojo sektoriaus krizę, paskutinį pusmetį išgyvena vis labiau gilėjantį nuosmukį. Sugriežtintos bankų skolinimo sąlygos ir pesimistiniai lūkesčiai mažina vartojimą ir investicijas. Smarkiai krinta tarptautinės prekybos apimtis, toliau prastėja situacija būsto rinkoje, menkėja daugelio ekonomikos sektorių, ypač pramonės, aktyvumas, didėja nedarbas. Taip pat sustiprėjo blogėjančios ekonominės situacijos neigiamas poveikis bankų turto kokybei ir jų veiklos finansiniams rezultatams.

2008 metų antrojoje pusėje beveik visose išsivysčiusiose pasaulio valstybėse prasidėjo ekonomikos nuosmukis, o kylančios ekonomikos šalių plėtros tempai labai sulėtėjo. Realusis BVP mažėjo visose Europos didžiosiose valstybėse, JAV, Japonijoje. Dėl pablogėjusios išorės aplinkos, nuosmukio nekilnojamojo turto rinkoje, sudėtingų finansavimo sąlygų bei investuotojų pastangų vengti rizikos itin sulėtėjo Vidurio ir Rytų Europos šalių ūkio plėtra. Tik Lenkijoje ir Čekijoje ekonomika išliko gana tvirta. Stiprėjantis finansinės krizės poveikis ir kritusios žaliavų kainos lėmė Rusijos ekonomikos nuosmukį.

Naujausi duomenys rodo, kad pasaulio ekonomikos raida tebėra silpna. Krito privatusis vartojimas, ypač ilgalaikių prekių, ir privačiojo sektoriaus investicijos į pagrindinį kapitalą.

Pasaulio ekonomikos raidos perspektyva tebėra nepalanki. Tarptautinių institucijų vertinimu, tikėtina, kad ekonomika atsigaus 2010 metais, tačiau labai lėtai. Kartu yra nemaža rizika, kad nuosmukis gali būti gilesnis ir užtruks ilgiau nei dabar prognozuojama.

Silpstant pasaulio ekonomikos aktyvumui, infliacija mažėjo tiek išsivysčiusiose, tiek kylančios ekonomikos ir besivystančiose valstybėse. Infliacijos mažėjimui didžiausią įtaką turėjo kritusios žaliavų kainos, sumenkusi paklausa. Daugelyje išsivysčiusių valstybių 2009 metų pirmąjį ketvirtį vartotojų kainų indekso metinis pokytis tapo artimas nuliui, o kylančios ekonomikos šalyse jis sparčiai mažėjo. Prognozuojama, kad infliacija pasaulyje artimiausiu metu toliau mažės.

Bandydami stabilizuoti finansų sistemą, centriniai bankai skyrė didelių lėšų jos likvidumui palaikyti, krizės labiausiai paveiktos valstybės ėmėsi tarptautiniu mastu koordinuotų veiksmų rinkų pasitikėjimui atkurti. Buvo teikiama parama sunkumų turintiems bankams: išperkamas jų turtas, stiprinamas kapitalas, skolinama lėšų ir suteikiamos garantijos įsipareigojimams vykdyti, taip pat išplėstos indėlių apsaugos ribos. Siekiant užkirsti kelią ekonomikos nuosmukiui, vis daugiau taikyta fiskalinių paskatų, suteikta papildomų šaltinių kreditavimui skatinti ir ekonomikos finansavimui užtikrinti. Tai iš dalies stabilizavo tarptautinę finansų sistemą. Įtampa tarpbankinėje rinkoje, palyginti su 2008 metų spalio mėnesiu, šiek tiek sumažėjo, kai kurios didžiausios pasaulio finansų institucijos paskelbė apie pelningą veiklą 2009 metų pirmąjį ketvirtį. Tačiau situacija finansų rinkose anaip tol dar nėra normali, pasiektas sąlyginis stabilumas tebėra trapus ir labai priklauso nuo globalios realiosios ekonomikos raidos artimiausiais ketvirčiais.

1 lentelė. Realiojo BVP kaita ir infliacija atskiruose pasaulio regionuose

(pokytis per metus, procentai)

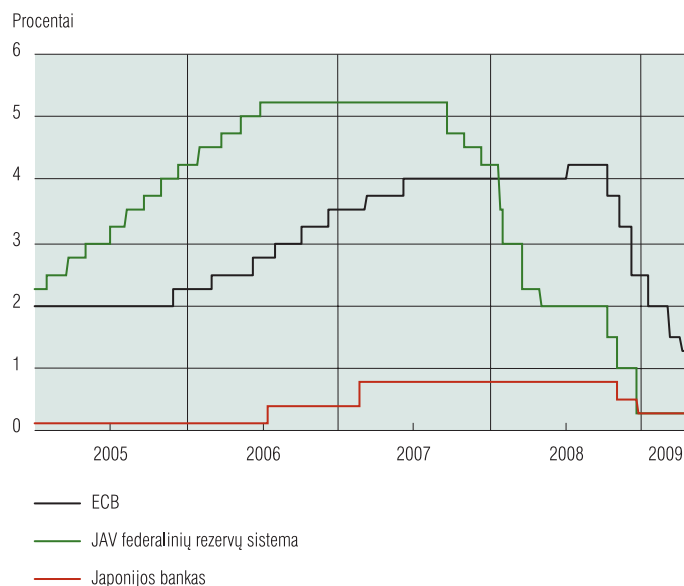
	2007	2008	2009*	2010*
Realusis BVP				
Visas pasaulis	5,1	3,2	-1,3	1,9
Euro zona	2,7	0,9	-4,2	-0,4
Vidurio ir Rytų Europos valstybės	5,4	2,9	-3,7	0,8
JAV	2,0	1,1	-2,8	0,0
Japonija	2,4	-0,6	-6,2	0,5
Rusija	8,1	5,6	-6,0	0,5
Infliacija (vartotojų kainų vidutinis metinis pokytis)				
Euro zona	2,1	3,3	0,4	0,6
Vidurio ir Rytų Europos valstybės	6,1	8,0	4,6	4,2
JAV	2,9	3,8	-0,9	-0,1
Japonija	0,0	1,4	-1,0	-0,6
Rusija	9,0	14,1	12,9	9,9

Šaltiniai: TVF, Eurostatas ir Lietuvos bankas.

* Prognozės.

2009 metais svarbiausi centriniai bankai toliau mažino pagrindines palūkanų normas ir taikė netradicines kiekybinės pinigų politikos priemones. Nepaisydamas didėjančios defliacijos rizikos, pagrindines palūkanų normas toliau mažino ECB. Anglijos ir Japonijos centriniai bankai, pagrindinėms palūkanų normoms priartėjus prie nulio ribos, pinigų kiekį rinkoje didino pirkdami vyriausybės vertybinius popierius. Siekdamas paskatinti ekonomikos aktyvumą, JAV federalinis atvirosios rinkos komitetas kovo mėnesį taip pat priėmė sprendimą pradėti pirkti ilgalaikes valstybės išdo obligacijas ir labai padidino JAV federalinių rezervų sistemos finansų institucijoms teikiamą finansavimą, pirkė būsto paskolomis padengtus ir kitus finansų institucijų skolos vertybinius popierius.

1 pav. Pagrindinių centrinių bankų oficialios palūkanų normos

Šaltinis: Bloomberg informacinė sistema.

Užsienio valiutų rinkai pastarąjį pusmetį buvo būdingi itin dideli svyravimai. Blogėjant ekonomikos raidos perspektyvoms ir dėl centrinių bankų įgyvendinamų kiekybinės pinigų

politikos laisvinimo priemonių JAV, Japonijos ir kai kurių kitų didžiųjų išsivysčiusių valstybių valiutos silpnėjo euro atžvilgiu. Kintančio valiutos kurso režimą taikančių Vidurio ir Rytų Europos valstybių, ypač Lenkijos ir Vengrijos, valiutos euro atžvilgiu smarkiai nuvertėjo. Siekdamas sustabdyti užsienio kapitalo ištekėjimą iš šalies ir bandydamas padėti ekonomikai prisitaikyti prie smarkiai pasikeitusių vidaus ir išorės sąlygų, Rusijos centrinis bankas vykdė kontroliuojamą rublio devalvaciją. Labai didelį spaudimą patyrė Baltarusijos rublis ir 2009 metų pradžioje jis buvo devaluotas, o Ukraina, vykdydama TVF programos sąlygas, perėjo prie lankstaus valiutos kurso režimo.

2008 metų antrąjį pusmetį labai sumažėjus pasaulio ekonomikos aktyvumui išsivysčiusiose valstybėse, žaliavų pasiūla gerokai viršijo paklausą, ir tai lėmė stiprų jų kainų kritimą. 2009 metų pradžioje, sumažėjus gavybos apimčiai, tiek naftos, tiek ir kitų žaliavų kainos stabilizavosi. *Brent* žalios naftos vidutinė kaina 2009 metų pirmąjį ketvirtį buvo 44 JAV doleriai už barelį – daugiau kaip 50 procentų mažesnė nei prieš metus, o bendras ne energijos žaliavų kainų indeksas daugiau kaip trečdaliu mažesnis nei prieš metus. Prognozuojama, kad 2009 metais daugelio žaliavų kainos bus žemesnės už praėjusių metų vidutines kainas.

Lietuvos ekonomikos apžvalga

Realusis sektorius

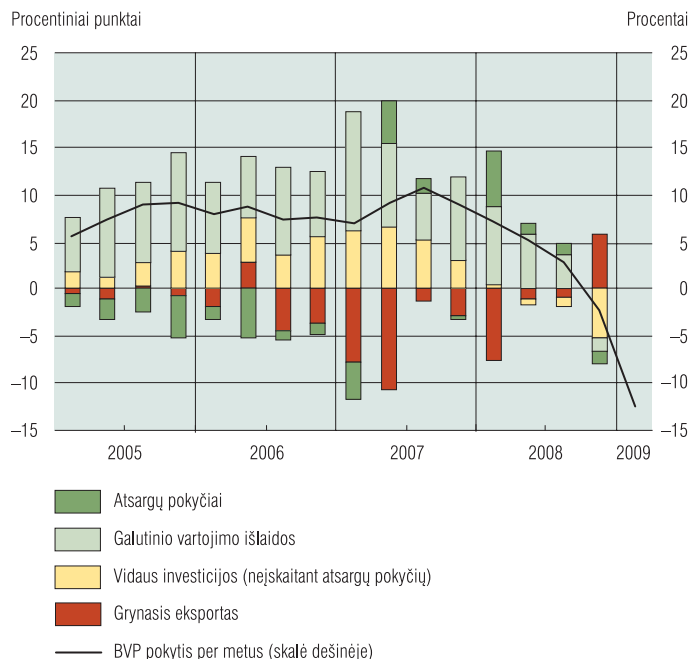
Visuminė paklausa

2008 metų pabaigoje Lietuvos ūkio raidos ciklas perėjo į nuosmukio etapą, o 2009 metų pradžioje ekonomika dar labiau sumenko. Remiantis Statistikos departamento pirmuoju įverčiu, 2009 metų pirmąjį ketvirtį realusis BVP sumažėjo dar 12,6 procento, palyginti su –2,2 procento 2008 metų paskutinį ketvirtį. Tam daugiausia įtakos turėjo vidaus paklausos pokyčiai. Grynasis eksportas praėjusių metų ketvirtąjį ketvirtį darė teigiamą poveikį BVP.

2008 metų ketvirtąjį ketvirtį labai sparčiai ėmė mažėti investicijos. Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo išlaidos, per metus smukusios 17,9 procento, buvo pagrindinis veiksnys, sumažinęs BVP. Investicijos sumenko dėl kelių priežasčių. Kritus vidaus ir užsienio paklausai, sumažėjo produkcijos užsakymų ir jos pardavimas, todėl įmonių plėtros planai yra stabdomi arba atidedami. Investicijų galimybes taip pat riboja prastėjantys pelningumo rodikliai daugelyje sektorių ir mažiau palankios sąlygos skolintis įmonėms.

Toliau mažėja investicijos į mašinas ir įrenginius bei transporto priemones. 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį šios investicijos smuko iki 2004 metų vidutinio lygio ir buvo 35,5 procento mažesnės negu prieš metus. Investicijų į transporto priemones mažėja jau daugiau kaip metus. 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį jų apimtis buvo daugiau kaip dvigubai mažesnė, palyginti su 2007 metų atitinkamu laikotarpiu. Vertinant pagal 2009 metų pirmąjį ketvirtį pagreitį įgavusį prekybos transporto priemonėmis nuosmukį bei labai pakitusias įmonių, ypač transporto, skolinimosi sąlygas, investicijų į transporto priemones tendencijos nesikeitė ir 2009 metų pradžioje.

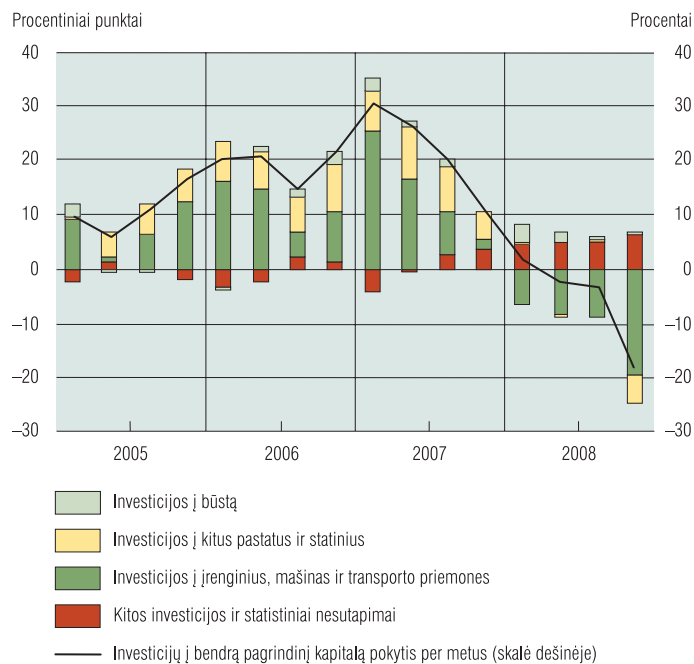
2 pav. Išlaidų metodu apskaičiuoto BVP kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

2008 metų ketvirtąjį ketvirtį kritusios investicijos į pastatus ir statinius, išskyrus būstą, bendras investicijas sumažino 5,6 procentinio punkto. Pokyčiai nekilnojamojo turto rinkoje neigiamai paveikė ir investicijas į būstą. 2008 metų paskutinį ketvirtį, palyginti su ankstesnių metų atitinkamu laikotarpiu, jų metinis augimas dėl didelio kilimo pirmąjį pusmetį buvo teigiamas. Vis dėlto dėl sezoniškumo pakoreguoti duomenys rodo, kad šios investicijos sparčiai mažėja (2008 m. antrąją pusę – apie 13 % per ketvirtį).

3 pav. Investicijų į pagrindinį kapitalą kaitos veiksniai

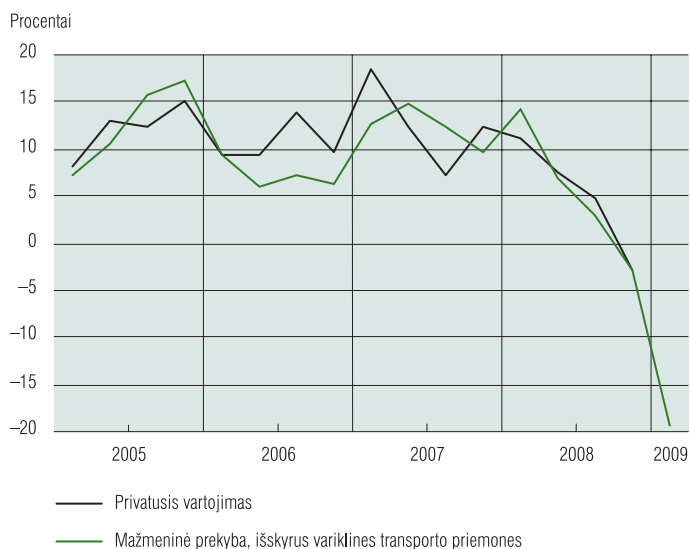

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

2008 metų ketvirtąjį ketvirtį privatusis vartojimas sumažėjo 2,9 procento per metus, tai – pirmas metinis kritimas nuo šio rodiklio skaičiavimo pradžios 1995 metais. Privačiojo

vartojimo nuosmukis 2009 metų pirmąjį ketvirtį toliau gilėjo: mažmeninė prekyba, neįskaitant transporto priemonių, buvo 19,3 procento mažesnė nei prieš metus. Gyventojų polinkio vartoti pokyčius lemia iš esmės pasikeitę lūkesčiai dėl būsimų pajamų pakitus situacijai darbo rinkoje ir pasirodžius pirmiems darbo užmokesčio mažėjimo požymiams, kritusios nekilnojamojo turto kainos ir sumenkęs paskolų namų ūkiams srautas.

4 pav. Privačiojo vartojimo ir mažmeninės prekybos kaita
(pokytis per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

2008 metų pabaigoje grynas eksportas buvo vienintelis BVP didinęs veiksnys. Jis paskutinį ketvirtį BVP kilstelėjo 5,8 procentinio punkto. Trumpuoju laikotarpiu grynas eksportas ir toliau turės teigiamos įtakos BVP, tačiau staigus šio rodiklio padidėjimas vertintinas kaip vienas iš labai stipraus vidaus paklausos nuosmukio požymių ir neužtikrina teigiamo grynojo eksporto ilgalaikės tendencijos.

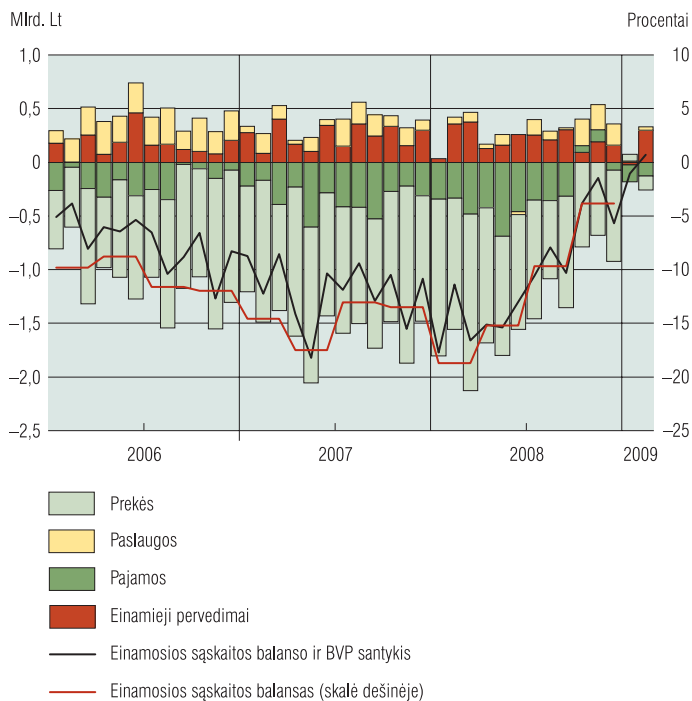
Pastaruoju metu vis prastėjantys išorės paklausos vertinimai neleidžia tikėtis palankių Lietuvos eksporto plėtros galimybių. Nors 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį realiojo prekių ir paslaugų eksporto metinis augimas buvo 10,2 procento, 2009 metų pirmąjį ketvirtį, sprendžiant pagal išankstinius duomenis, eksportas, kurio neveikia mineralinių produktų eksporto palyginamosios bazės efektas, pradėjo kristi. Svarbiausia prekių eksporto mažėjimo priežastis yra mašinų, įrenginių ir transporto priemonių eksporto nuosmukis dėl investicijų stabdymo daugelyje užsienio rinkų, taip pat sumažėjęs metalų, medienos ir kitų su statyba susijusių prekių grupių eksportas.

Staigūs vidaus paklausos pokyčiai lemia vis spartesnį importo kritimą. 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį realusis prekių ir paslaugų importas sumažėjo 1,1 procento, o iš preliminarinių duomenų galima spręsti apie žymiai blogesnius 2009 metų pirmojo ketvirčio rodiklius. Remiantis užsienio prekybos nominaliais duomenimis, pirmąjį ketvirtį importas smuko 41,8 procento. Metų pradžioje krito visų įvežamų prekių, ypač gamybos ir transporto priemonių, apimtis. Tai leidžia spręsti, kad įmonės stabdo investicinius planus.

2008 metų ketvirtąjį ketvirtį ESD toliau mažėjo, o, remiantis išankstiniais duomenimis, einamosios sąskaitos balansas 2009 metų vasario mėnesį tapo teigiamas. Per visus 2008 metus buvo pastebimas spartus išorės nesubalansuotumų mažėjimas; ketvirtąjį ketvirtį ESD sumažėjo iki 3,8 procento BVP. Naujausi mokėjimų balanso duomenys rodo,

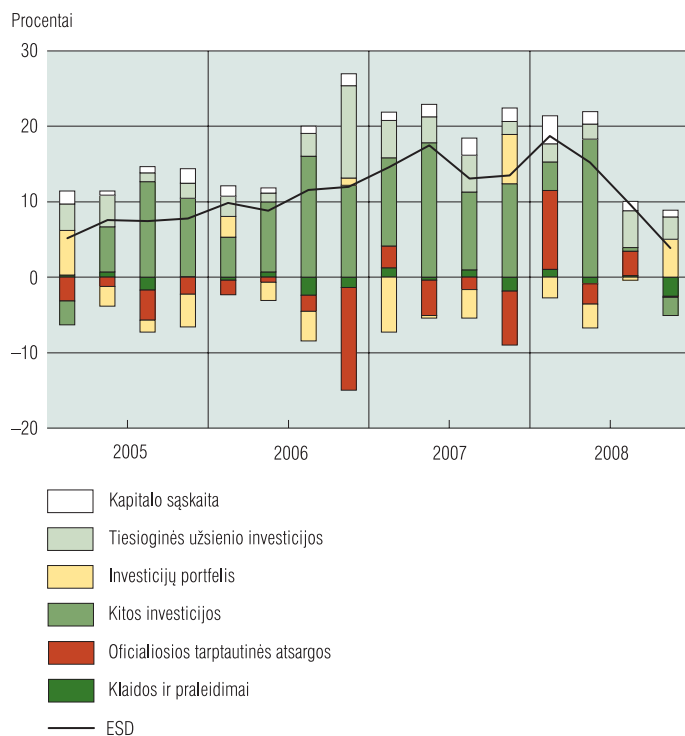
kad 2009 metų sausio mėnesį ESD buvo nedidelis, o vasario mėnesį užfiksuotas 70,7 mln. litų einamosios sąskaitos perteklius.

5 pav. ESD sudedamosios dalys

Šaltiniai: Statistikos departamentas, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

6 pav. ESD finansavimo šaltiniai
(palyginta su BVP)

Šaltiniai: Statistikos departamentas, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

ESD pirmiausia mažėjo dėl to, kad kartu su prasidėjusiu ekonomikos nuosmukiu ir importo paklausos dideliu kritimu gerėjo prekybos balansas. 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį prekybos

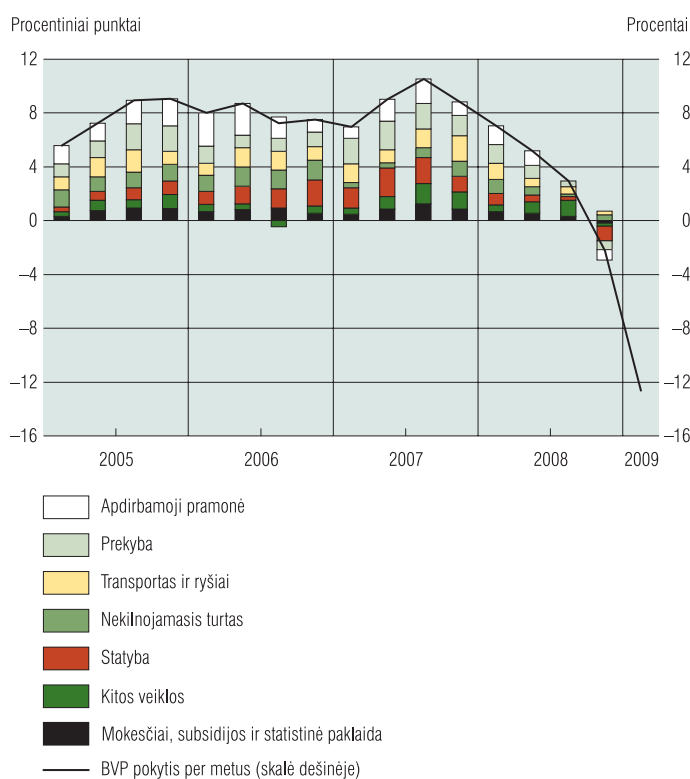
deficitas sudarė 8,1 procento BVP, o 2009 metų pradžioje jis beveik išnyko. Pajamų balansas 2008 metų paskutinį ketvirtį tapo teigiamas (0,3 % BVP) ir buvo didžiausias nuo rodiklio skaičiavimo pradžios 1993 metais. Tam įtakos turėjo neigiamas įmonių reinvesticijų į Lietuvą srautas, rodantis, kad investuotojai iš užsienio mūsų šalyje patyrė nuostolių. Paslaugų ir einamųjų pervedimų srautai analizuojamu laikotarpiu iš esmės nepakito.

2008 metų ketvirtąjį ketvirtį kitų investicijų srautas buvo neigiamas. Tokius pokyčius lėmė sumažėjusios paskolos bankų sektoriuje ir metų pabaigoje privataus sektoriaus (išskyrus bankus) grąžintos paskolos. Paskutinį ketvirtį svarbiausi ESD finansavimo šaltiniai buvo portfelinės investicijos ir tiesioginės užsienio investicijos: atitinkamai 5,0 ir 2,9 procento BVP. Portfelinių investicijų padaugėjo sumažėjus užsienio turtui, kai šalies komerciniai bankai pardavė užsienio skolos vertybinius popierius. Nors Lietuvoje veikiančios užsienio įmonės patyrė nuostolių, kritusias reinvesticijas tiesioginiai investuotojai padengė didindami akcinį kapitalą.

Visuminė pasiūla

Vertinant gamybos metodu apskaičiuoto BVP pokyčius, galima teigti, kad ekonomikos aktyvumo kritimą lemia tiek uždarojo, tiek atvirojo sektorių mažėjimas slopstant aktyvumui daugelyje pagrindinių ekonomikos veiklų. 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį pridėtinė vertė labiausiai mažėjo kasybos ir karjerų eksploatavimo, statybos ir energetikos veiklose.

7 pav. Gamybos metodu apskaičiuoto BVP kaitos veiksniai

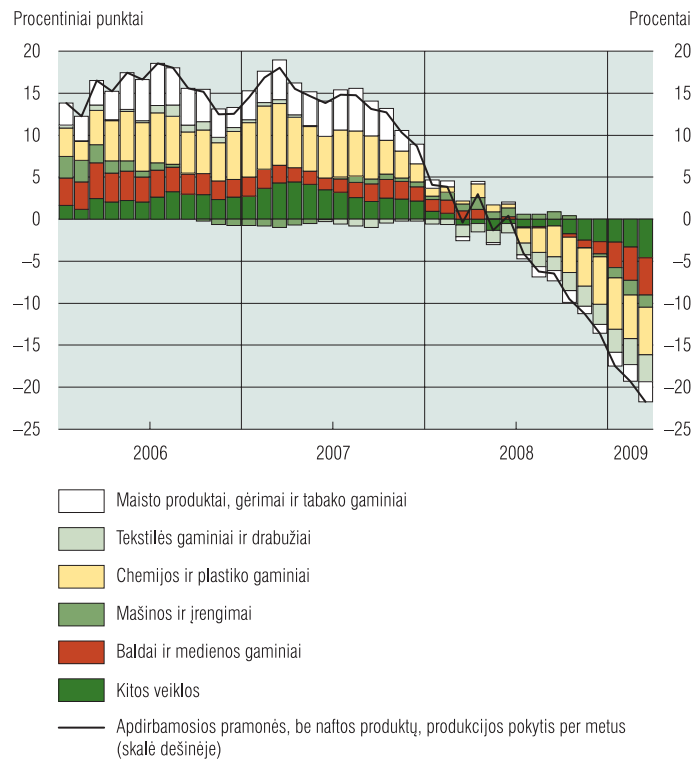

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

2008 metų ketvirtąjį ketvirtį įsibėgėjęs pramonės nuosmukis bendrą BVP metinį augimą sumažino 1,4 procentinio punkto. Nuo sumenkusios pramonės didesnio neigiamo poveikio BVP, kaip buvo įprasta 2008 metais, gelbėjo naftos perdirbimo geri rezultatai, kuriuos užtikrino visu pajėgumu dirbusi akcinė bendrovė „Mažeikių nafta“. Apdirbamosios pra-

monės, be naftos perdirbimo, metinis nuosmukis ketvirtąjį ketvirtį padidėjo iki 11,4 procento. Naujausi apdirbamosios pramonės, be naftos perdirbimo, parduotos produkcijos duomenys rodo, kad neigiama įtaka BVP toliau didės. 2009 metų kovo mėnesį realiosios pramonės produkcijos buvo parduota tiek pat kiek ir 2006 metų pradžioje.

8 pav. Realioji parduota apdirbamosios pramonės (be naftos perdirbimo) produkcija (3 mėn. slenkamosios sumos)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

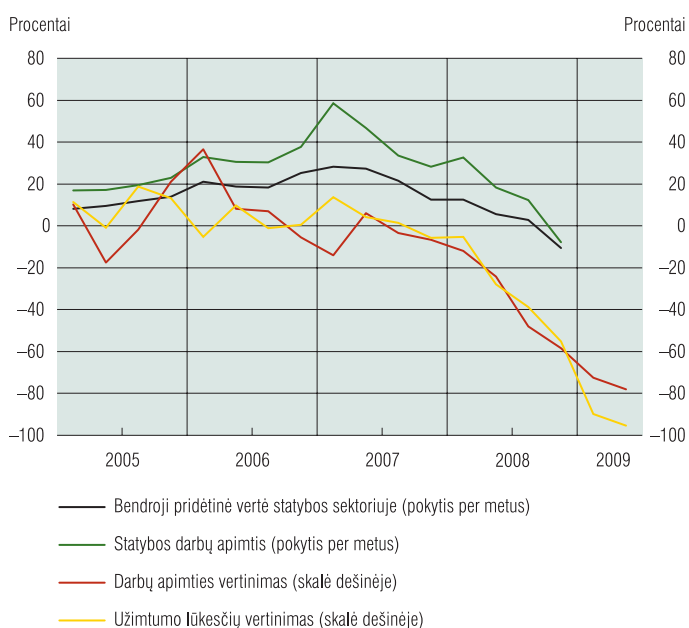
2008 metų paskutinį ketvirtį beveik visų apdirbamosios pramonės veiklų aktyvumas ėmė sparčiai mažėti. Metiniai augimo tempai išliko tik elektros ir optikos bei transporto įrangos gamybos, kai kuriose kitose (juvelyrinių dirbinių, muzikos instrumentų, sporto reikmenų, žaislų ir žaidimų, medicinos prietaisų ir instrumentų) gamybos veiklose. Tačiau 2009 metų pirmąjį ketvirtį parduotos pramonės produkcijos apimtis rodo, kad šių veiklų aktyvumas sumažėjo. Remiantis pramonės įmonių apklausos rezultatais, toliau krinta vidaus ir išorės paklausa, gamybinių pajėgumų panaudojimo lygis ir mažėja darbuotojų skaičius. Pramonės padėtis prastėjo daugiausia dėl to, kad kredituoti verslą darėsi vis sunkiau, staigiai krito statybos sektoriaus užsakymai ir sumenko konkurencingumas darbo užmokesčiui augant greičiau už darbo našumą. Nors pramonės atsigavimo artimiausiu metu nesitikima, mažėjančios pasaulinės žaliavų kainos ir krintantis darbo užmokestis turėtų palengvinti įmonių padėtį ir padidinti konkurencingumą.

Pastaraisiais metais ekonomikos augimą labiausiai skatinęs uždarojo sektoriaus aktyvumas 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį pradėjo mažėti. Daugiausia aktyvumas sumažėjo statybos (–10,6 %), didmeninės ir mažmeninės prekybos (–4,4 %) bei finansinio tarpininkavimo (–3,6 %) veiklose. Nors transporto, nekilnojamojo turto ir viešojo sektoriaus veiklos paskutinį ketvirtį išlaikė pridėtinės vertės augimo tempą, tačiau mažėjanti vidaus paklausa ir finansavimo sunkumai neigiamai paveiks tolesnes tų veiklų perspektyvas. Viešojo sektoriaus veikloms – viešajam valdymui ir gynybai, privalomajam socialiniam draudimui,

švietimui bei sveikatos priežiūrai ir socialiniam darbui – artimiausiu metu reikšmingą įtaką darys valdžios sektoriaus biudžeto išlaidų mažinimas. Transporto, sandėliavimo ir ryšių veikloms įtakos turėjo ne tik kritusi paklausa, bet ir pernelyg didelės kapitalo investicijos pastaraisiais metais, kurios lėmė veiklų darbo našumo augimo lėtėjimą. Šių veiklų pridėtinės vertės augimą greičiausiai skatino telekomunikacijų veikla, kurios apyvarta ketvirtąjį ketvirtį padidėjo 9,1 procento. Tačiau krovinių srauto didelis sumažėjimas 2009 metų pirmaisiais mėnesiais rodo prastas ir šio sektoriaus ateities perspektyvas.

Statybos sektorius – ilgą laiką buvęs vienas iš pagrindinių Lietuvos ekonominių procesų skatintojų, taip pat patyrė didelį sukrėtimą. Veiklos aktyvumo mažėjimas labiausiai paveikė naują statybą, kurios apimtis 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį sumažėjo per 21 procentą. Per 2008 metų pirmuosius tris ketvirčius lėtėjimo ženklų nerodžiusi inžinerinių pastatų statyba paskutinį ketvirtį nustojo augusi, o tikėtinas valstybės investicijų į infrastruktūros projektus finansavimo mažinimas gali lemti, kad šios veiklos aktyvumas smarkiai kris. Nuo statybos veiklos pridėtinės vertės didesnio mažėjimo šiek tiek apsaugojo rekonstravimo, remonto ir restauravimo darbai, kurių įtaka statybos veiklai ateityje gali augti pradėjus įgyvendinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės rengiamą pastatų efektyvumo didinimo programą. Vis dėlto tikimasi, kad trumpuoju laikotarpiu statybos veiklos aktyvumas toliau mažės ir neigiamai paveiks su ja susijusias atvirojo sektoriaus bei nekilnojamo turto ir finansinio tarpininkavimo veiklas.

9 pav. Statybos veiklos pagrindinių rodiklių kaita

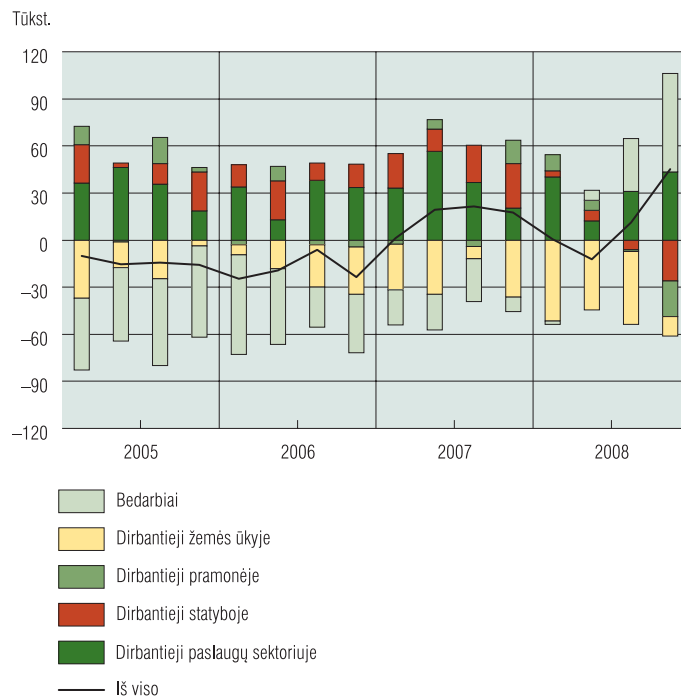
Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Didėjantis nedarbas, lėtėjantis darbo užmokesčio augimas ir taupymą skatinantys prasti ateities lūkesčiai buvo pagrindiniai veiksniai, sumažinę prekybos veiklos aktyvumą. 2009 metų pirmąjį ketvirtį mažmeninės prekybos, išskyrus variklinių transporto priemonių pardavimą, apyvarta krito beveik 20 procentų. Labiausiai apyvartos sumažėjimą patyrė elektrotechnikos, baldų ir kitų būsto interjero prekių, tekstilės gaminių pardavėjai. Variklinių transporto priemonių pardavimas sumažėjo dar labiau – net 55,7 procento, palyginti su 2008 metų pirmuoju ketvirčiu.

Toliau lėtėjant ūkio plėtrai, 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį pagausėjo bedarbių, sumažėjo dirbančiųjų ir laisvų darbo vietų. Nedarbo lygis padidėjo ir sudarė 7,9 procento (prieš metus – 4,2 %, 2008 m. trečiąjį ketvirtį – 5,9 %), o bedarbių skaičius buvo per 90 procentų didesnis negu prieš metus.

Sumažėjusį darbuotojų poreikį rodė kritęs laisvų darbo vietų lygis. Ketvirtojo ketvirčio duomenimis, jis per metus verslo veiklose, neįskaitant žemės ūkio, sumenko nuo 2,4 iki 0,8 procento. Laisvų darbo vietų lygis sumažėjo visose veiklose, išskyrus žuvininkystę, o labiausiai krito statyboje, transporto veikloje ir apdirbamojoje gamyboje. Kaip ir anksčiau, per metus sumažėjo dirbančiųjų žemės ūkyje, labai krito ir užimtųjų statyboje bei pramonėje skaičius.

10 pav. Darbo jėgos kaitos veiksniai
(pokytis per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

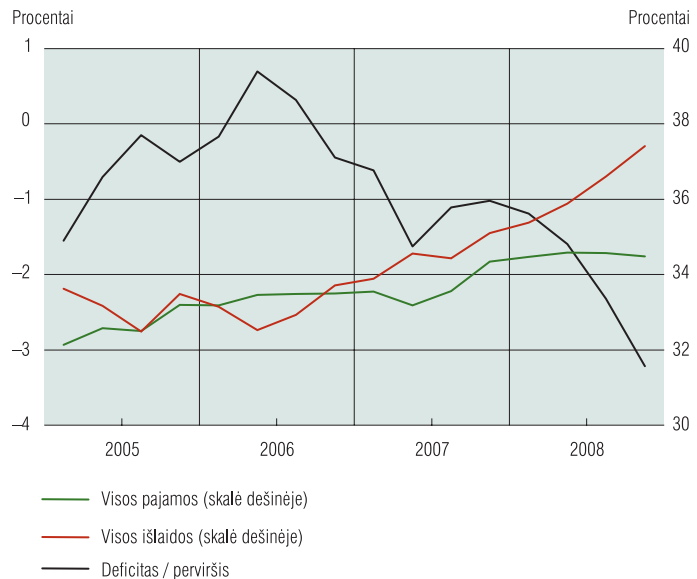
Darbo užmokesčio metinis augimas 2008 metų ketvirtąjį ketvirtį sulėtėjo. Privačiame sektoriuje jo augimas itin sulėtėjo ir sudarė 8,2 procento, palyginti su 16,6 procento ankstesnį ketvirtį. Valstybiniame sektoriuje lėtėjimas kol kas buvo menkas, augimą palaikė darbo užmokesčio padidinimas 2008 metų pradžioje. Ketvirtąjį ketvirtį nemažai daliai veiklų buvo būdingas labai nedidelis metinis darbo užmokesčio augimas, o metalo gaminių gamyboje ir statyboje darbo užmokestis jau buvo 3 procentais mažesnis negu prieš metus. Darbo užmokesčio ir pridėtinų išlaidų statyboje metinis augimas pradėjo mažėti nuo 2008 metų balandžio mėnesio, o nuo lapkričio mėnesio šios išlaidos tapo mažesnės negu prieš metus. Dėl didelės atlygio pagal išdirbį ir premijų dalies darbo užmokestyje bei menkai paplitusių kolektyvinių sutarčių darbo užmokestis yra nustatomas gana lanksčiai, todėl nominalusis darbo užmokestis turėtų sumažėti ir kitose veiklose.

Fiskalinė politika

2008 metais fiskalinė politika buvo neadekvati šalyje vykusiems ekonominiais procesams. Esant žymiam faktinio ūkio augimo atotrūkiui nuo potencialaus augimo, struktūrinis val-

džios sektoriaus biudžeto deficitas didėjo ketvirtus metus iš eilės ir rodo fiskalinės politikos tęstinį laisvėjimą. 2008 metais jis augo stabiliai ir sudarė 3,2 procento BVP.

11 pav. Valdžios sektoriaus pajamos, išlaidos ir deficitas
(keturių ketvirčių slenkamosios sumos palygintos su BVP)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Staigaus ekonomikos ciklinio leidimosi kontekste didėjantį biudžeto deficitą lėmė labai kritęs pajamų surinkimas. Remiantis Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenimis, 2008 metais į nacionalinį biudžetą gauta 97,1 procento planuotų pajamų. Valdžios sektoriaus pajamų santykis su BVP išliko stabilus, tačiau jų metinis augimas pastebimai sulėtėjo: nuo 24,2 procento per pirmąjį iki 3,2 procento per ketvirtąjį ketvirtį.

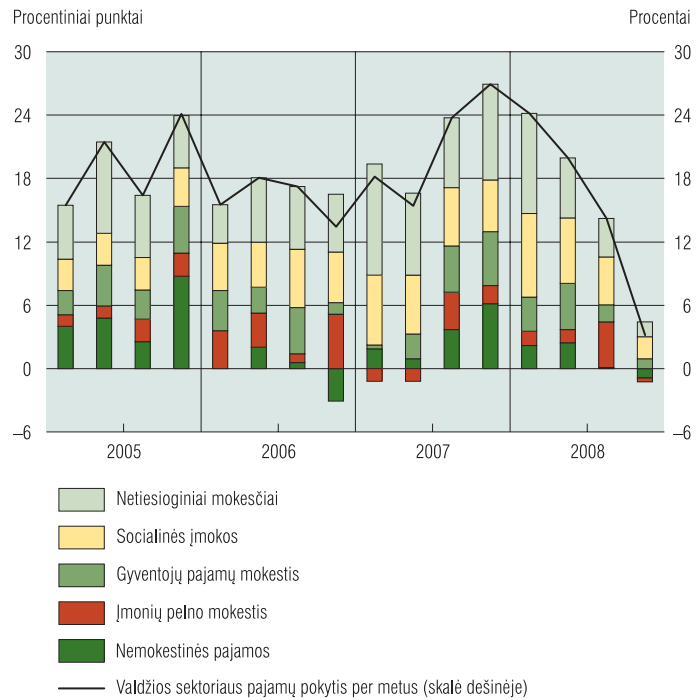
Lėtėjant ūkio plėtrai, valdžios sektoriaus pajamų augimas labiausiai sumažėjo dėl sumenkusių pajamų iš tiesioginių mokesčių. Itin krito įplaukos iš gyventojų pajamų mokesčio (GPM) ir socialinių įmokų, nes jų planai nebuvo įvykdyti. GPM surinkimo planas neįvykdytas todėl, kad metų pabaigoje nustojo didėti iki tol sparčiai augęs darbo užmokestis. 2008 metų pelno mokesčio pajamos atitiko numatytąsias 2008 metų valstybės ir savivaldybių biudžeto įstatyme. Tai susiję su šio mokesčio mokėjimo tvarka: pelno mokestis mokamas iš praėjusių metų pelno, o 2007 metų įmonių pelno rodikliai buvo labai geri.

Netiesioginių mokesčių poveikis bendrųjų pajamų augimui 2008 metais sumažėjo nuo 9,5 procentinio punkto metų pradžioje iki 1,4 procentinio punkto ketvirtąjį ketvirtį. Didžiausią įtaką tam darė pridėtinės vertės mokesčio (PVM) ir akcizų mažesnės įplaukos: atitinkamai 9,5 ir 4,4 procento mažiau nei planuota. PVM įplaukos labai sumenko dėl sąstingio būsto rinkoje. Tačiau, palyginti su 2007 metais, pajamos iš PVM ir akcizų padidėjo. Tai lėmė didesnis, nors metų pabaigoje jau ir sumažėjęs, privačiojo vartojimo augimas, pakilusios prekių kainos ir nuo metų pradžios padidinti akcizo tarifai etilo alkoholiui, alkoholiniams gėrimams ir daugeliui energetinių produktų.

Valdžios sektoriaus išlaidos vidutiniškai augo apie 22 procentus. Tam didžiausią įtaką darė 2008 metais priimti sprendimai didinti socialines išmokas ir valdžios sektoriaus darbuotojų darbo užmokestį. Dėl to pirmuosius tris ketvirčius išlaidų augimas buvo stabilus, o lėtėjo tik ketvirtąjį ketvirtį. Socialinių išmokų didėjimas lėmė apie 10 procentinių punktų bendro išlaidų augimo. Didžioji išmokų dalis (apie 65 %) buvo skirta valstybinėms socialinio

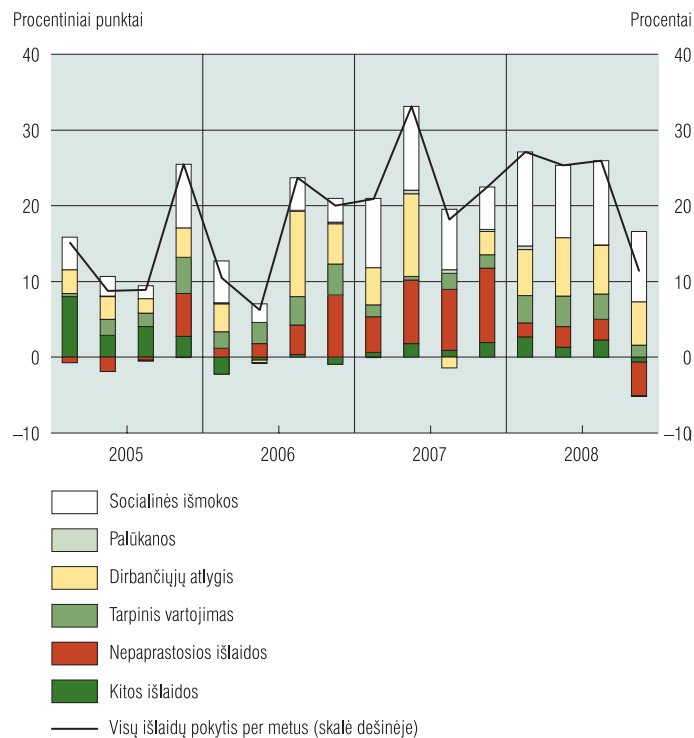
draudimo pensijoms mokėti, kurios 2008 metais buvo didinamos du kartus ir didesnėmis nei planuota dalimis. Taip pat ūgtelėjo įvairių pašalpų gavėjų skaičius ir didėjo pašalpų dydžiai. Augant bedarbių skaičiui, Valstybinio socialinio draudimo valdyba nedarbo socialiniam draudimui išmokėjo 1,4 procento daugiau nei planuota.

12 pav. Valdžios sektoriaus pajamų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

13 pav. Valdžios sektoriaus išlaidų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

2008 metais valdžios sektoriaus bendrojo kapitalo sudarymo išlaidos (investicijos), palyginti su ankstesniais metais, smarkiai sumažėjo. Tai sietina su prastu pajamų surinkimu ir dėl to įtempta valdžios sektoriaus fiskaline padėtimi. Bendrojo kapitalo sudarymo išlaidos ypač krito (15 %) ketvirtąjį ketvirtį.

Kredito raida

Daugelio valstybių centrinių bankų ir vyriausybių taikomos ekonomikos skatinimo priemonės leido atslūgti įtampai pasaulio finansų rinkose. Artimos nuliui pagrindinių valiutų palūkanų normos sudarė sąlygas atsigauti skolinimui, tačiau bankų aktyvesnę kreditavimo¹ veiklą riboja prasti įmonių rezultatai ir atskirų šalių ekonomikos nuosmukis. Lietuvos ūkio staigus kritis, prognozuojamas tolesnis realiosios ekonomikos padėties blogėjimas ir sumažinti kredito reitingai lėmė, kad padidėjo rizikos priedai. Tai rodė ir iki 2009 metų kovo mėnesio augusios Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinių popierių kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorių palūkanų normos. Vėliau jos sumažėjo rodydamos palankesnę kredito rizikos vertinimą, tačiau išliko aukšto lygio.

2008 metų pabaigoje prasidėjęs paskolų portfelio mažėjimas tęsėsi ir 2009 metų pradžioje: per pirmąjį ketvirtį bendras paskolų portfelio likutis sumažėjo 2,2 mlrd. litų. Tai labiausiai lėmė sumažėjęs finansinės nuomos bendrovių ir privačiojo sektoriaus kreditavimas. Didėjanti rizika dėl bendros ekonominės padėties ir būsto rinkos perspektyvų skatino bankus ieškoti saugesnio investavimo alternatyvų: per 2009 pirmąjį ketvirtį bankų sistema valdžios institucijoms paskolino 146 mln. litų – daugiausia, palyginti su kitais sektoriais.

2 lentelė. Bankų paskolų portfelio kaita

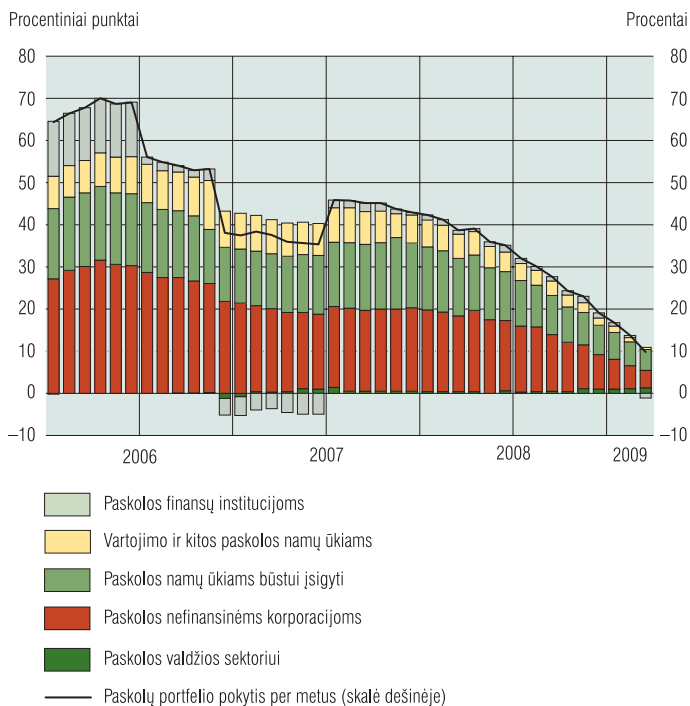
(pirmąjį ketvirtį, mlrd. Lt)

	2007	2008	2009
Bendras paskolų portfelis	3,4	3,0	-2,2
Paskolų portfelis finansiniams tarpininkams	0,1	0,3	-1,1
Paskolų portfelis valdžios institucijoms	0,0	0,0	0,1
Paskolų portfelis nefinansinėms įmonėms	1,5	1,4	-0,9
Paskolų portfelis namų ūkiams	1,8	1,4	-0,3
Paskolos būstui įsigyti	1,3	1,1	0,0
Paskolos vartojimo ir kitiems tikslams	0,5	0,3	-0,4

Ekonomikos plėtros sulėtėjimas keitė gyventojų lūkesčius: kylantis nedarbo lygis, nustojęs augti ar net kai kuriose ekonominėse veiklose metų pabaigoje kritęs darbo užmokestis mažino norą skolintis. Galimybės pasiskolinti iš bankų taip pat sumenko dėl per praėjusius metus griežtėjusių paskolų teikimo sąlygų namų ūkiams tiek būstui įsigyti, tiek vartojimo reikmėms. Per 2009 metų pirmąjį ketvirtį tik paskolų portfelis namų ūkiams būstui įsigyti nesumažėjo, o skolinimas vartojimo ir kitoms reikmėms sumenko 0,4 mlrd. litų. Namų ūkių kredito paklausos nepadidino ir nuo 2008 metų lapkričio mėnesio, kada buvo pasiektas aukščiausias vidutinių svertinių naujų paskolų palūkanų normų privačiam sektoriui lygis, iki 2009 metų kovo mėnesio 1,2 procentinio punkto sumažėjusi vidutinė svertinė naujų paskolų palūkanų norma. 2009 metų pirmąjį ketvirtį paskolų namų ūkiams finansuoti palūkanų norma ilgesniam kaip vieno metų laikotarpiui buvo vidutiniškai 2,9 procentinio punkto didesnė negu laikotarpiui iki vieno metų. Tai lėmė pokyčius suteiktų naujų paskolų struktūroje: didesnė dalis naujų paskolų palūkanų normų, palyginti su ankstesniais laikotarpiais, buvo su trumpesniu kaip vieno metų fiksavimo laikotarpiu.

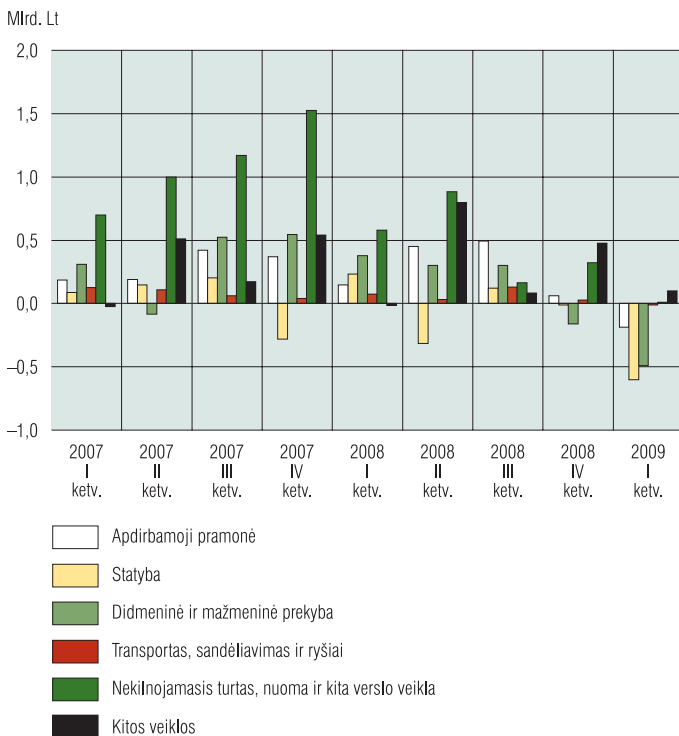
¹ Kitų PFI (komercinių bankų, užsienio bankų filialų ir kredito unijų) paskolos rezidentams.

14 pav. Bankų paskolų portfelio kaitos veiksniai

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

15 pav. Paskolos nefinansinėms įmonėms
(srautas per ketvirtį)

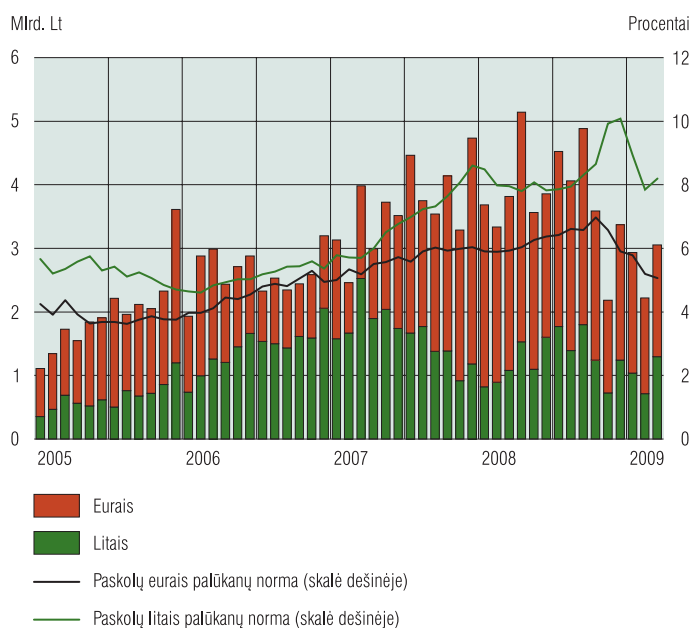

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Investicijoms nepatraukli perspektyva, ūkio raidos pesimistinės prognozės ir įmonių balansiniai suvaržymai riboja jų skolinimosi iš bankų galimybes. Per 2009 metų pirmąjį ketvirtį bankų sistemos paskolų portfelis nefinansinėms įmonėms sumažėjo 0,9 mlrd. litų. Daugiausia jis sumenko vidaus vartojimui skirtuose sektoriuose, tačiau paskolų portfelis

mažėjo statybos ir prekybos įmonėms. Palyginti su ankstesniais laikotarpiais, 2009 metų pirmąjį ketvirtį nekilnojamojo turto ir kitos veiklos paskolų portfelis padidėjo labai mažai. Nuo 2008 metų lapkričio mėnesio vidutinės svertinės naujų paskolų palūkanų normos nefinansinėms įmonėms sumažėjo penktadaliu, tačiau, kai kreditavimo politika pasidarė atsargesnė, bankai nesitiki, kad paskolų paklausa padidės per ateinantį pusmetį.

16 pav. Privačiam sektoriui naujai suteiktų paskolų srautai per mėnesį ir jų palūkanų normos

Šaltinis: Lietuvos banko apskaičiavimai.

Nuo 2008 metų lapkričio mėnesio, kada buvo pasiektas aukščiausias vidutinių svertinių naujų paskolų palūkanų normų privačiam sektoriui lygis, iki 2009 metų kovo mėnesio jos sumažėjo 1,3 procentinio punkto ir sudarė 6,4 procento. Tačiau atpigęs skolinimasis neatgaivino kreditavimo. Ekonomikos nuosmukio akivaizdoje nefinansinės įmonės ir namų ūkiai, vengdami prisiimti papildomų finansinių įsipareigojimų esant griežtoms kreditavimo sąlygoms, riboja investicijas ir vartojimą, o dėl to krito kredito paklausa.

Padidėjęs 2008 metų pabaigoje, 2009 metų pirmąjį ketvirtį skirtumas tarp paskolų litais ir eurais palūkanų normų privačiam sektoriui mažėjo, tačiau išliko didelis. Kovo mėnesį namų ūkiai litais skolinosi 5,4 procentinio punkto brangiau negu eurais, ir tai lėmė vieną iš mažiausių skolinimosi srautų nacionaline valiuta per pastaruosius ketverius metus. Įmonės taip pat didino skolinimąsi užsienio valiuta, tačiau tiek dėl apyvartinių lėšų nacionaline valiuta poreikio, tiek dėl mažesnio skirtumo tarp paskolų palūkanų normų (2,9 proc. p.) joms suteiktų naujų paskolų sraute reikšmingą vietą užėmė ir paskolos litais.

Lietuvos finansų rinkos raida

Tebesitęsianti pasaulio finansinė krizė ir blogėjanti Lietuvos bei kitų valstybių ekonominė padėtis lėmė sparčiai prastėjančius investuotojų lūkesčius ir didėjančius nuogąstavimus dėl Baltijos regiono šalių augančios kredito rizikos. Per 2008 metus Lietuvos visų didžiausių įmonių akcijos smarkiai atpigo, o Vilniaus vertybinių popierių biržos akcijų indeksas (OMXV) prarado beveik 70 procentų savo vertės. Panašaus masto kritimas buvo pastebimas ir kitų Europos valstybių akcijų rinkose, o Talino ir Rygos vertybinių popierių biržų akcijų indeksai per 2008 metus krito atitinkamai 55 ir 63 procentus. Tokį spartų kritimą

lėmė suprastę įmonių veiklos rezultatai ir rizikos vertinimo pokyčiai, dėl kurių investuotojai suskubo perkelti savo investicijas į saugiausius vertybinius popierius. Nuo 2009 metų kovo mėnesio yra pastebimas nedidelis akcijų kainų kilimas, tačiau, pasitraukus stambiams tarptautiniams investuotojams, apyvarta akcinėje bendrovėje „NASDAQ OMX Vilnius“ (iki 2009 m. vasario pradžios – Vilniaus vertybinių popierių birža) tebėra maža, o rinkoje daugiausia prekiauja vietiniai investuotojai, siekdami pasipelnėti iš trumpalaikio akcijų kainų svyravimo.

17 pav. Lietuvos ir pasaulio akcijų rinkų indeksų kaita
(2008 m. sausio 1 d. = 100)

Šaltiniai: Bloomberg ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

18 pav. Vyriausybės vertybinių popierių 5 m. kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsekitimo sandoriai

Šaltiniai: Bloomberg ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Padidėjusią Lietuvos ir Baltijos regiono kitų valstybių kredito riziką iliustruoja 2009 metų pradžioje iki rekordinių aukštumų išaugusios Baltijos šalių vyriausybės vertybinių popierių kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsekitimo sandorių palūkanų normos, nors nuo 2009 metų kovo mėnesio yra pastebima kredito rizikos mažėjimo tendencija.

Ekonomikos plėtros perspektyvos

2009–2010 metais makroekonominiai rodikliai labai keisis. Ekonomikos nuosmukis sumažins pastaruosius kelerius metus didėjusius nesubalansuotumus, tačiau Lietuvos

ūkis labai susitrauks. Numatoma, kad šalies BVP kris artimiausius dvejus metus, o žemiausią tašką pasieks 2010 metų pirmoje pusėje. Šis vertinimas grindžiamas prielaida, kad išorės paklausa pradės atsigauti 2009 metų pabaigoje. Užsienio šalių ekonomikos didesnis aktyvumas padėtų spartinti Lietuvos eksporto augimo tempą ir skatintų BVP raidos geresnes tendencijas.

Bendros ekonominės padėties nepalankūs vertinimai labiausiai paveiks investicijų raidą. Atsižvelgiant į labai kritusius verslo įmonių pasitikėjimo rodiklius ir 2009 metų pradžioje įsibėgėjusį investicinių prekių importo nuosmukį, numatoma, kad artimiausiais ketvirčiais investicijos sumažės dar daugiau. Nors šiuo metu, įmonėms stabdant plėtros planus ir mažinant nebūtinausias išlaidas, labiausiai krinta investicijos į gamybos priemones, tikėtina, kad dėl didelės pasiūlos ir išorinio finansavimo ribotų galimybių vis didesnės įtakos bendrų investicijų nuosmukiui turės investicijų į statybos veiklą stagnacija. Bendrų investicijų atsigavimas siejamas su jų didėjimu į atvirą užsienio konkurencijai sektorių, kuomet palankesnė išorės paklausa atvers galimybes eksporto plėtrai.

2009 metų pradžioje pastebimi privačiojo vartojimo labai spartaus kritimo ženklai. Numatoma, kad vartojimo mažėjimas įsivys artimiausius dvejus metus. Pasikeitus ekonomikos aktyvumo ir darbo rinkos tendencijoms, įsigalėjo labai atsargūs lūkesčiai dėl disponuojamųjų pajamų pokyčių. Nepalankius ateities pajamų vertinimus palaiko ir nekilnojamojo bei finansinio turto kainų mažėjimas.

Įmonių ir namų ūkių gebėjimas lanksčiai reaguoti į nepalankius ekonominius sukrėtimus yra sėkmingos ilgalaikės ūkio plėtros pagrindas. Artimiausiais metais defliacija darbo ir prekių rinkose sudarys sąlygas gamybos išteklių kainoms sugrįžti į produktyvumą atitinkantį lygį ir taip užtikrins ilgalaikį atvirojo sektoriaus konkurencingumą eksporto rinkose. Tačiau dėl mažėjančio darbo užmokesčio ir didėjančio nedarbo lygio 2009–2010 metais kris vidaus paklausa.

3 lentelė. Lietuvos ekonomikos raida 2008–2010 m.

(pokyčiai per metus, procentai)

	2008	2009*	2010*
Vidutinė metinė infliacija (apskaičiuota pagal SVKI)	11,1	3,9	-2,1
Kompensacija vienam dirbančiajam	18,0	-12,3	-5,2
BVP (grandine susieta apimtis)	3,0	-15,6	-4,5
Privatusis vartojimas	4,7	-17,5	-8,2
Valdžios sektoriaus vartojimas	4,3	-14,9	-3,6
Bendras pagrindinio kapitalo sudarymas	-6,1	-39,0	-8,5
Eksportas (prekės ir paslaugos)	11,3	-14,4	4,0
Importas (prekės ir paslaugos)	10,0	-28,0	-0,8
Einamosios sąskaitos balanso ir BVP santykis	-12,2	0,9	4,2
Nedarbo lygis (palyginta su darbo jėga)	5,8	11,6	13,4

Šaltinis: Lietuvos banko vertinimai.

*Prognozės.

Kainų raida

Vartotojų kainų kaitos priežastys

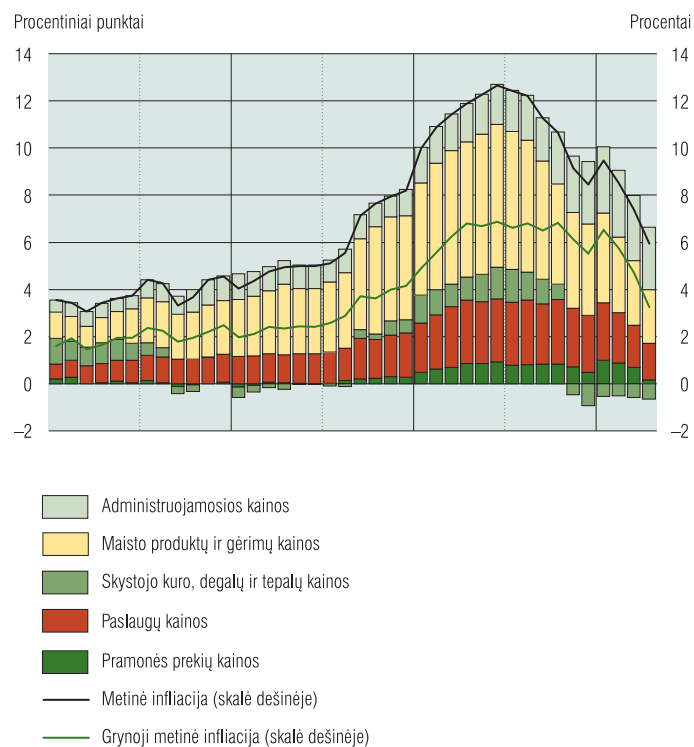
2009 metų sausio mėnesį pagal SVKI apskaičiuota metinė infliacija staigiai šoktelėjo, daugiausia dėl PVM ir akcizų padidinimo, tačiau ji vėl mažėjo vėlesniais mėnesiais. Ma-

žesnę bendrąją metinę infliaciją pastaraisiais mėnesiais labiausiai lėmė lėtesnis maisto produktų kainų augimas ir mažėjusi grynoji infliacija.

Grynoji infliacija

Grynoji metinė infliacija² Lietuvoje mažėti pradėjo nuo 2008 metų lapkričio mėnesio. Ji, 2008 metų didžiąją dalį buvusi per 6,5 procento, 2009 metų kovo mėnesį nebesudarė 5, o balandžio mėnesį – 4 procentų. Sausio mėnesį grynoji metinė infliacija buvo išaugusi labiausiai dėl to, kad pabrango farmacijos gaminiai panaikinus jiems taikytą lengvatinį PVM tarifą. Nykstantį paklausos spaudimą paslaugų ir pramoninių prekių kainoms rodo mažmeninės prekybos palyginamosiomis kainomis mažėjimas – prekyba ne maisto prekėmis per metus sumažėjo beveik ketvirtadaliu.

19 pav. Metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal SVKI, kaitos veiksniai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Maisto produktų kainos

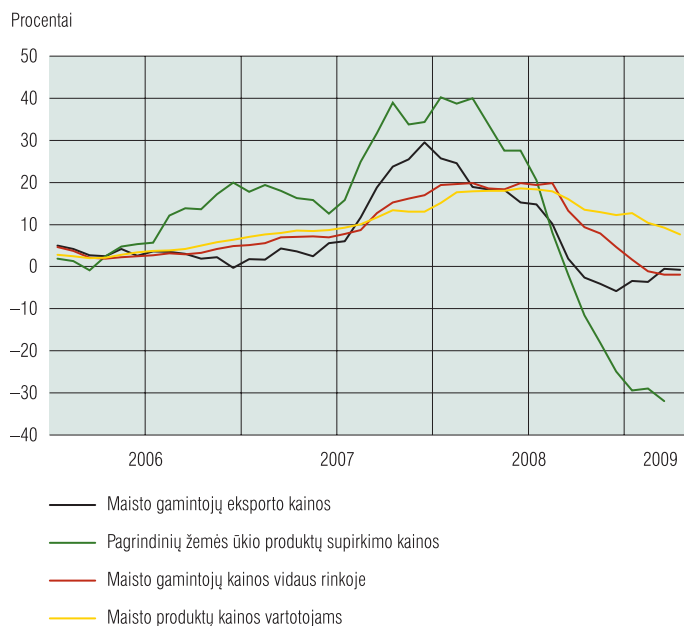
Maisto ir nealkoholinių gėrimų kainų augimas pastebimai lėtėja. Ši tendencija būdinga visoms Baltijos valstybėms, tačiau lėtėjimo tempas skiriasi. Estijoje šių kainų metinis pokytis iki aukščiausio pakilimo 2008 metų vasarą buvo panašus kaip ir Lietuvoje, tačiau po to mažėjo kur kas greičiau ir 2009 metų balandžio mėnesį sudarė –3,6 procento, palyginti su 3,0 procento didėjimu Latvijoje ir 5,1 procento Lietuvoje galimai dėl silpnesnės konkurencijos pastarosiose šalyse.

Pasaulinėse rinkose žemės ūkio produktų kainos per metus labai krito. Remiantis Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacijos (*Food and Agriculture Organization* – FAO) apskaičiuojamu maisto kainų indeksu, mėsos kainos tapo mažesnės negu prieš metus tik pastaraisiais mėnesiais, tačiau grūdų produktai balandžio mėnesį buvo trečdaliu pigesni negu prieš metus, aliejus ir pieno produktai – maždaug perpus pigesni.

² SVKI, neįskaitant maisto produktų, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų, pokytis.

Maisto produktų kainų raida pasaulio rinkose turi įtakos ir kainų tendencijoms Lietuvoje – maisto eksportuotojų kainos ir superkamų žemės ūkio produktų kainos pastaruoju metu yra mažesnės negu prieš metus. Pieno, kurio produktai pasaulio rinkose per metus atpigo labiausiai, vidutinė supirkimo kaina Lietuvoje 2009 metų balandžio mėnesį buvo 36 procentais mažesnė negu prieš metus. Ji per metus smuko ir kitose ES valstybėse narėse, ten taip pat sumažėjo daugumos pieno gaminių gamintojų kainos. Nors šiemet Europos Komisijos sprendimu ES vėl mokamos pieno produktų eksporto subsidijos, šiuo metu pardavimas vis dar yra neaktyvus. Lietuvoje vartotojams pieno produktų kainos per metus sumažėjo maždaug 4 procentais. Aliejai ir riebalai Lietuvoje ėmė pigti 2008 metų pabaigoje, jau porą mėnesių mūsų šalyje pinga ir mažiausiai pasaulinėse rinkose atpigusi žemės ūkio produkcija – mėsa, nors jos kainų metinis augimas tebėra žymus (balandžio mėn. – 15,7 %). Prekybininkai nurodo, kad dėl mėsai taikytos PVM lengvatos panaikinimo 2009 metų pradžioje jos parduodama mažiau. Maisto kainos per 2009 metų sausio mėnesį labai išaugo būtent panaikinus lengvatinį PVM tarifą maisto produktams ir padidinus akcizus alkoholiui.

20 pav. Maisto produktų kainų kaita
(pokytis per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

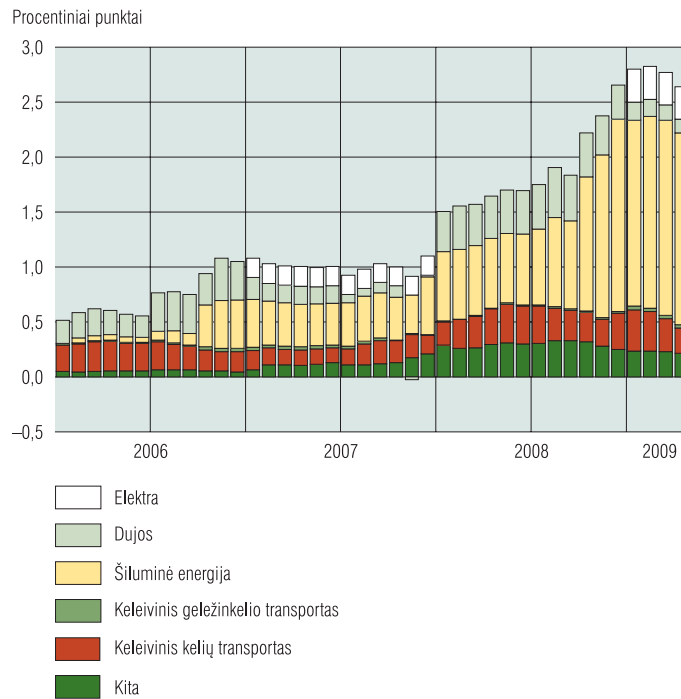
Lietuvos maisto gamybos ir mažmeninės prekybos pelningumo mažėjimas bei krintanti mažmeninės prekybos apyvarta rodo, kad maisto kainų augimą vis labiau ima riboti smunkanti vidaus paklausa.

Administruojamosios kainos

Palyginti su 2008 metų viduriu, administruojamųjų kainų įtaka metinei infliacijai yra šoktelėjusi pusantro karto, tačiau pastaraisiais mėnesiais ji keitėsi nedaug. Tik sausio mėnesį administruojamųjų kainų įtaka šiek tiek padidėjo dėl elektros energijos pabrangimo (13,1 %). Gamtinių dujų kaina labai pakilo (23,5 %), tačiau ji dar labiau augo 2008 metų pradžioje (51,9 %), todėl dujų kainos įtaka metinei infliacijai net sumažėjo dėl bazės efekto. Didžiausią įtaką administruojamosioms kainoms ir toliau darė šiluminės energijos kaina, smarkiai pakilusi 2008 metų pabaigoje.

2009 metų sausio mėnesį dėl PVM lengvatos keleivių vežimo paslaugoms panaikinimo pabrango tarpmiestinis susisiekimas autobusais ir traukiniais. Pastaraisiais mėnesiais kilo ir miesto viešojo transporto paslaugų kainos didžiuosiuose miestuose.

21 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Degalų kainos

Nuo 2009 metų sausio mėnesio padidintas akcizas susilpnino degalų kainų mažinantį poveikį bendrajai infliacijai, tačiau degalų kainos balandžio mėnesį tebebuvo beveik 11 procentų mažesnės negu prieš metus. Naftos kaina litais balandžio mėnesį vis dar buvo bemaž perpus mažesnė negu prieš metus, nors, palyginti su 2008 metų gruodžio mėnesiu, pakilo 26,1 procento.

22 pav. Naftos ir degalų kainos

(pokytis per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Kovo viduryje vykusiame Naftą eksportuojančių šalių organizacijos (*Organization of Petroleum Exporting Countries* – OPEC) susitikime buvo nuspręsta nemažinti naftos gavybos kvotų. Nutarta toliau įgyvendinti ankstesnius sprendimus mažinti gavybą – kol kas mažinimo planas įvykdytas apie 80 procentų. Pasaulinės naftos paklausos prognozės 2009 metams pastaruoju metu nuolat peržiūrimos ir mažinamos.

Kainų raidos perspektyva

Artimiausiu metu bendroji metinė infliacija turėtų mažėti. Iš kainų pokyčių per mėnesį matyti, kad žymios dalies maisto produktų kainų indeksų augimas pastaraisiais mėnesiais lėtėja, be to, kai kurios maisto produktų grupės per mėnesį pinga. Nors, smunkant vartotojų perkamajai galiai, maisto produktų kainos turėtų mažėti, metinę infliaciją 2009 metais pastebimai kels nuo kovo ir rugsėjo mėnesių padidintas akcizas cigaretėms.

Tikimasi ir grynosios infliacijos didelio sumažėjimo. Pastaraisiais mėnesiais nemaža dalis pramoninių prekių buvo pigesnės negu prieš metus, o didelės dalies paslaugų kainų metinis augimas lėtėjo. Nors 2009 metų pradžioje buvo panaikintas lengvatinis PVM tarifas kultūros ir apgyvendinimo paslaugoms, mokesčio padidėjimas buvo tik iš dalies perkeltas į šių paslaugų vartotojų kainas, pavyzdžiui, apgyvendinimo paslaugų kainos 2009 metų balandžio mėnesį, palyginti su 2008 metų gruodžio mėnesiu, buvo 1 procentu didesnės (jei PVM padidinimas būtų visiškai perkeltas į vartotojų kainas, jos turėjo augti 13,3 %).

Kai kurios administruojamosios kainos nedidės taip sparčiai, kaip anksčiau manyta. Vasario pabaigoje Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija priėmė sprendimą iki 2009 metų rugpjūčio mėnesio nekeisti šiluminės energijos kainos Vilniuje. Elektros kainą nuo 2009 metų liepos mėnesio numatoma sumažinti iki 2008 metų lygio. Be to, tikėtinas administruojamųjų kainų mažesnis šuolis 2010 metais, uždarius Ignalinos atominę elektrinę. Elektros energijos kaina gyventojams turėtų padidėti kur kas mažiau negu anksčiau prognozuota (anksčiau buvo numatytas augimas iki 60–70 centų už kilovatvalandę).

Gamtinių dujų importo kaina krinta. Iki 2009 metų vidurio tikimasi tolesnio naftos produktų vidutinių kainų mažėjimo, taigi ir importuojamų dujų pigimo. Nuo 2009 metų rudens galimas šiluminės energijos atpigimas gyventojams, tačiau tikėtina, kad dėl lengvatinio PVM tarifo, taikomo šildymui, panaikinimo jos galutinė kaina keisis nedaug.

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS

Dėl Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimo ir lito kurso politikos

Pastaruoju metu žiniasklaidoje ir politinėje erdvėje nemažai diskutuojama dėl lito kurso politikos ir kaip Lietuvos bankas įgyvendina įstatymo numatytą pagrindinį tikslą – palaikyti kainų stabilumą.

Lietuvos bankas pagrindinio tikslo siekia palaikydamas fiksuotą lito kursą. Nors dėl šios priežasties Lietuvos bankas negali nustatyti iš esmės besiskiriančio nuo euro zonoje vyraujančio palūkanų normų lygio, fiksuotas lito kursas padeda siekti pagrindinio tikslo netiesiogiai – jis eksporto ir importo kainas išlaiko stabilesnes, formuoja nedidelės infliacijos lūkesčius, palaiko pasitikėjimą Lietuvos ekonomine politika. Todėl fiksuotas nacionalinės valiutos kursas leidžia siekti santykinio kainų stabilumo ilgu laikotarpiu.

Trumpu ir vidutiniu laikotarpiu infliacija gali nukrypti nuo lygio, kuris gali būti suvokiamas kaip santykinis kainų stabilumas, dėl įvairių priežasčių: didelių sukrėtimų žaliavų rinkose (ypač maisto ir energijos išteklių, kurių dalis vartotojų kainų indekse ir ūkio sąnaudų struktūroje Lietuvoje yra palyginti didelė); administracinių sprendimų (vartojimo mokesčių ir reguliuojamų kainų keitimas); struktūrinių procesų (didelis darbo našumo skirtumas eksportuojančiame ir ne užsienio prekybos sektoriuose, lemiantis kainų konvergenciją) ir dėl ciklinių ekonomikos pakilimų ar nuosmukių, kuriuos kartais pagilina ir neadekvati valstybės ekonominė ir fiskalinė politika.

Palyginti lankstus darbo užmokestis, santykinai griežta fiskalinė politika yra mažos ir atviros Lietuvos ekonomikos svarbūs bruožai, leidžiantys sėkmingai taikyti fiksuoto lito kurso strategiją.

Be to, stodama į ES, Lietuva įsipareigojo ateityje įsivesti bendrąją valiutą eurą. Jo naudojimas paskatins Lietuvos prekybos ir finansų integraciją, didins valstybės patrauklumą investicijoms. Visa tai kels šalies gyventojų gerovę.

Svarbūs žingsniai link bendrosios valiutos jau buvo žengti, kai litas buvo susietas su euru ir kai Lietuva 2004 metų birželio 28 dieną prisijungė prie antrojo valiutų kurso mechanizmo (VKM II). Pastarasis sprendimas buvo viena iš bendrosios valiutos įvedimo sąlygų. Prisijungdama prie VKM II, Lietuva vienašališkai įsipareigojo išlaikyti fiksuoto valiutos kurso režimą ir pastovų lito kursą bazinės valiutos – euro – atžvilgiu.

Konvergencijos programose Lietuvos Respublikos Vyriausybė ne kartą teigė, kad Lietuva numato ir toliau dalyvauti VKM II ir išlaikyti fiksuotą lito kursą euro atžvilgiu dabartiniu santykiu. Mūsų valstybė siekia prisijungti prie euro zonos tuojau pat, kai tik atitiks konvergencijos ekonominius kriterijus. Lietuvos bankas nuolat išlaiko institucinio pasirengimo lygį, kuris, ES Tarybai nusprendus dėl euro įvedimo mūsų šalyje, užtikrintų sklandų ir greitą valiutos pakeitimą.

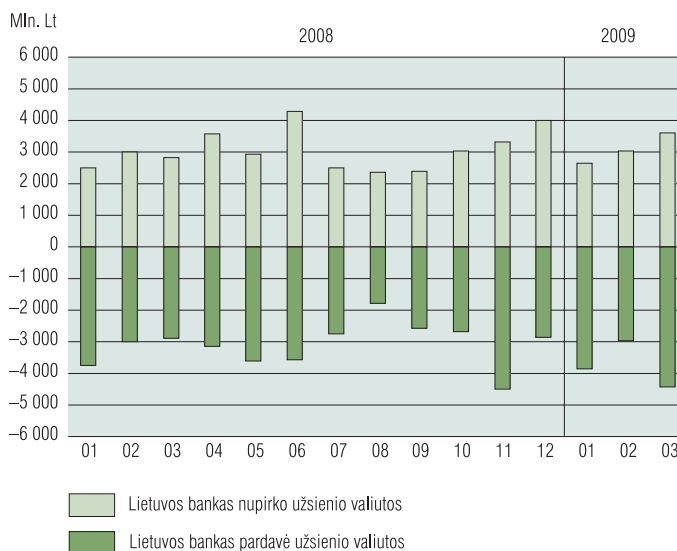
Pinigų politikos priemonės

Lietuvos banko pinigų politikos priemonės skirtos stabiliam lito kursui euro, bazinės valiutos, atžvilgiu palaikyti ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. Lietuvos bankas šalyje įsteigtiems komerciniams bankams ir užsienio kredito įstaigų filialams (toliau – bankai) neribotai keičia litus į bazinę valiutą ir taiko privalomųjų atsargų reikalavimus, suteikia vienos nakties skolinimosi galimybę. Atsižvelgdamas į šalies ekonomikos sulėtėjimą ir siekdamas sudaryti bankams lankstesnes sąlygas likvidumui valdyti, Lietuvos bankas nuo 2008 metų spalio mėnesį prasidėjusio atsargų laikymo laikotarpio sumažino privalomųjų atsargų normą nuo 6 iki 4 procentų ir šitaip gražino į rinką 1 032 mln. litų bankų išteklį.

Įgyvendindamas stabilaus lito kurso režimą, Lietuvos bankas yra įsipareigojęs bankams, kuriems taiko privalomųjų atsargų reikalavimus, neribotai pirkti ir parduoti bazinę valiutą oficialiu kursu. Grynasis rezultatas – kiek Lietuvos bankas nuperka arba parduoda eurų per tam tikrą laikotarpį – tiesiogiai priklauso nuo bankų sistemos atsargoms litais įtakos turinčių veiksmų (toliau – autonominiai veiksniai): į apyvartą išleistų grynųjų pinigų sumos ir valdžios lėšų pervedimo iš arba į bankų sistemą, privalomųjų atsargų ir jų pertekliaus pasikeitimo.

Kaip ir anksčiau, 2008 metų antrąjį pusmetį ir 2009 metų pirmąjį ketvirtį bankų sistemos atsargų litais autonominiai veiksniai didino šių atsargų pasiūlą, todėl bankai, eliminuodami šio poveikio sukurtą privalomųjų atsargų perteklių, pirkė iš Lietuvos banko eurus. Per šį laikotarpį valdžios lėšų pervedimai, išleistų į apyvartą grynųjų pinigų sumos sumažėjimas ir kiti autonominiai veiksniai padidino bankų atsargas 4,5 mlrd. litų. Nors indėlių bankuose ir kitų bankų įsipareigojimų, kuriems Lietuvos bankas taiko privalomųjų atsargų reikalavimus, bendra suma toliau didėjo, Lietuvos bankui sumažinus privalomųjų atsargų normą, šių atsargų suma per laikotarpį nuo 2008 metų liepos mėnesio iki 2009 metų kovo mėnesio sumažėjo 0,8 mlrd. litų. Bankai privalomųjų atsargų perteklių iškeitė į eurus per šį laikotarpį nupirkdami iš Lietuvos banko eurų už 5,3 mlrd. litų. Kiti Lietuvos banko indėlininkai, daugiausia Lietuvos Respublikos finansų ministerija, finansuodama išlaidas vietos rinkoje, pardavė Lietuvos bankui užsienio valiutos (daugiausiai – eurų) už 3,7 mlrd. litų.

23 pav. Lietuvos banko prekyba užsienio valiuta su bankais ir kitais indėlininkais

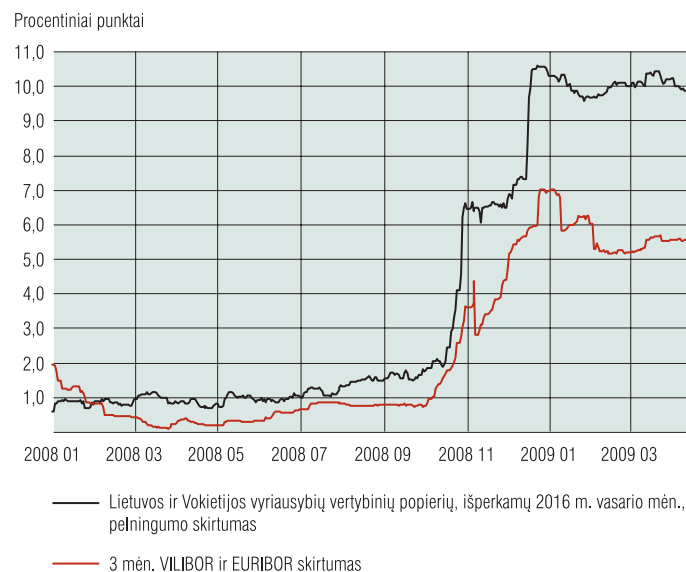

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Lietuvos bankas yra suteikęs bankams, realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų sistemos LITAS-RLS dalyviams, vienos nakties skolinimosi, įkeičiant tinkamus vertybinius popierius, galimybę, kad prireikus būtų galima užtikrinti stabilų atsiskaitymą tarp bankų. Tačiau 2009 metų sausio–balandžio mėnesiais, kaip ir 2008 metais, bankai nesikreipė į Lietuvos banką dėl vienos nakties skolinimosi. Privalomosios atsargos, veiksminga tarpbankinių atsiskaitymų sistema ir bazinės valiutos keitimo Lietuvos banke galimybė leido jiems patiems patikimai valdyti savo likvidumą.

2008 metų antrąjį pusmetį įtampa vidaus ir tarptautinėse finansų rinkose gerokai padidėjo, o anksčiau sparti Lietuvos bei daugelio kitų Vidurio ir Rytų Europos valstybių ekonomikos plėtra baigiantis metams labai sulėtėjo arba perėjo į nuosmukį. Litų palūkanų normos bei jų ir eurų palūkanų normų skirtumas ypač padidėjo spalio ir gruodžio mėnesiais, kada sparčiai sustiprėjo daugelio pasaulio šalių ir kartu Lietuvos ekonomikos nuosmukio lūkesčiai, o dvi reitingo agentūros (*Standard & Poor's* ir *Fitch*) per du kartus sumažino Lietuvos reitingą nuo A lygio metų pradžioje iki BBB+. Po to, kai Baltijos šalys ėmėsi būtinų priemonių valstybės finansams stabilizuoti, įtampa jų finansų rinkose 2008 metų pabaigoje ir 2009 metų pradžioje šiek tiek atslūgo. Tuo metu litų ir eurų palūkanų normų skirtumai truputį sumažėjo, o 2009 metų sausio–balandžio mėnesiais keitėsi palyginti nedaug be aiškios tendencijos.

24 pav. Litų ir eurų palūkanų normų skirtumas

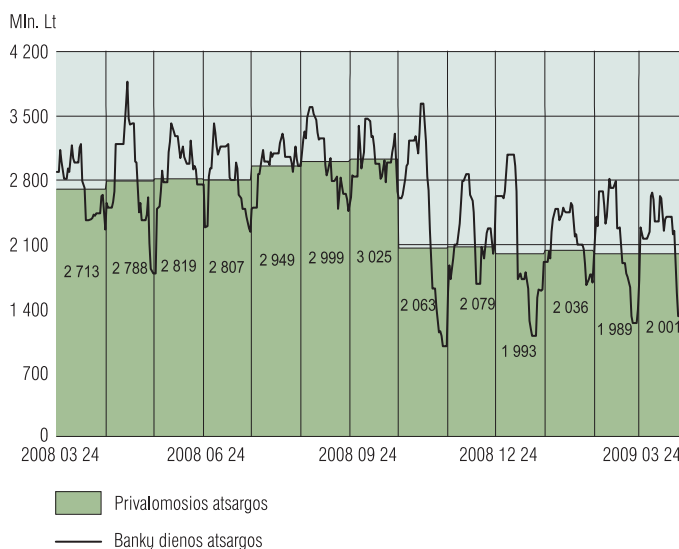
Šaltiniai: Lietuvos banko apskaičiavimai ir Bloomberg informacinė sistema.

Šiomis aplinkybėmis Lietuvoje iki euro įvedimo taikomas valiutų valdybos modelis yra svarbus stabilumo veiksnys siekiant sušvelninti ekonomikos nuosmukį ir sudaryti sąlygas jai atsigausti.

2008 metų antrąjį pusmetį bankų sistemos privalomųjų atsargų apimtis sumažėjo 29 procentais, tai yra šiek tiek mažiau negu spalio mėnesį Lietuvos banko trečdaliu sumažinta privalomųjų atsargų norma. Bankų įsipareigojimai, kurių pradinis terminas yra ne ilgesnis kaip dveji metai ir kuriems Lietuvos bankas taiko privalomųjų atsargų reikalavimus, per šį laikotarpį padidėjo beveik 7 procentais. Vis dėlto šių įsipareigojimų augimo tempas lėtėjo antrus metus iš eilės, o 2009 metų pirmąjį ketvirtį jų dydis ir atitinkamai privalomosios atsargos mažai pasikeitė.

Lietuvos bankų sistema, padidėjus įtampai finansų rinkose, laiko didesnį privalomųjų atsargų perteklių nei anksčiau. 2008 metų antrąjį pusmetį ir 2009 metų sausio–balandžio mėnesiais bankų sistema vidutiniškai laikė 6 procentus privalomųjų atsargų dydžio perteklių. 2005 ir 2006 metais privalomųjų atsargų pertekliaus vidurkis buvo atitinkamai 1,7 ir 2,1 procento, o 2007 ir 2008 metais – atitinkamai 4 ir 3,7 procento privalomųjų atsargų.

25 pav. Bankų atsargos litais Lietuvos banke

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pastaba: Lietuvos banko nustatytų privalomųjų atsargų laikymo laikotarpiai prasideda mėnesio 24 d., o baigiasi kito mėnesio 23 d.

Bankų ilgalaikiai įsipareigojimai, kurių pradinis terminas ilgesnis kaip dveji metai ir kuriems Lietuvos bankas taiko nulinę privalomųjų atsargų normą, po ankstesnių metų įspūdingo augimo taip pat nustojo didėti, o jų dalis bankų įsipareigojimų struktūroje stabilizavosi ir nedaug atsiliko nuo euro zonos vidurkio. Nuo 2008 metų vidurio šie įsipareigojimai padidėjo beveik 1 mlrd. litų ir sudarė 29 mlrd. litų, o jų dalis padidėjo 1 procentiniu punktu ir 2009 metų kovo mėnesį buvo 36 procentai. Euro zonos kredito įstaigų analogiškų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma, dalis nagrinėjamu laikotarpiu buvo 40 procentų privalomųjų atsargų bazės – tik 4 procentiniais punktais didesnė už šią dalį Lietuvoje. 2004 metais ši dalis mūsų šalyje tebuvo 11 procentų, o euro zonoje – 42 procentai. Taigi, Lietuvos bankai per ketverius metus beveik likvidavo tokį didelį atotrūkį nuo euro zonos vidurkio.

Kaip ir anksčiau, bankų ilgalaikių įsipareigojimų didžiausią ir toliau augusią dalį sudarė užsienio bankų, daugiausia patronuojančiųjų, paskolintos lėšos užsienio valiutomis. Jų dalis nuo 2008 metų vidurio padidėjo nuo 88 iki 90 procentų. Bankų ilgesnio kaip dvejų metų termino obligacijomis ir indėliais pritraukti ištekliai sumažėjo atitinkamai iki 7 ir 3 procentų.

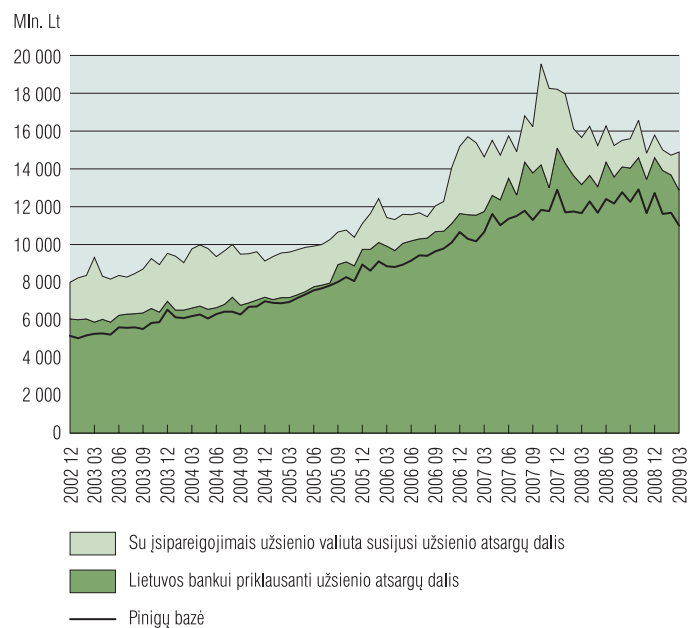
Lietuvos bankas nulinę privalomųjų atsargų normą taip pat taiko bankų ištekliais, pritraukiamiems atpirkimo sandoriams. Šie sandoriai tradiciškai sudarė nedidelę dalį bankų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma, ir nagrinėjamu laikotarpiu jų dalis svyravo nuo 0,5 iki 1 procento.

Užsienio atsargų valdymas

Užsienio atsargų dydžio kaita ir valdymo pagrindiniai principai

2009 metų kovo pabaigoje Lietuvos banko oficialiosios užsienio atsargos (toliau – užsienio atsargos) buvo 14,9 mlrd. litų (4,3 mlrd. eurų). Nuo 2007 metų pabaigos jos sumažėjo 3 314,2 mln. litų (959,9 mln. eurų), arba 18,2 procento. Tam didžiausią įtaką turėjo sumažėję: 1 055,4 mln. litų (305,6 mln. eurų) – PFI indėliai, 1 009,4 mln. litų (292,3 mln. eurų) – išorės įsipareigojimai, 908,6 mln. litų (263,2 mln. eurų) – centrinės valdžios indėliai ir 847,6 mln. litų (245,5 mln. eurų) – gryniesi pinigai apyvartoje.

26 pav. Užsienio atsargos

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Lietuvos banko tikslai ir funkcijos lemia, kad užsienio atsargos pirmiausia valdomos vadovaujantis likvidumo ir saugumo principais ir tik po to – pelningumo principu.

Vadovaudamasis likvidumo principu, Lietuvos bankas užsienio atsargas valdo taip, kad prireikus investicijos galėtų būti greitai ir be didelių sąnaudų likviduotos, o gautos įplaukos – panaudotos intervencijoms valiutų rinkoje ar kitais tikslais. Siekdamas užtikrinti užsienio atsargų saugumą, Lietuvos bankas jas investuoja tik į labai patikimas finansines priemones. Todėl yra ypač maža tikimybė, kad jų įsipareigojimai nebus vykdomi. Emitentams, sandorio šalims arba finansinėms priemonėms taikomas svarbiausias finansinio patikimumo reikalavimas – tarptautinių reitingo agentūrų suteikti aukšti skolinimo reitingai.

Įgyvendindamas saugumo principą, Lietuvos bankas atsižvelgia ne tik į skolinimo, bet ir į rinkos (palūkanų normos ir valiutų kursų) riziką. Palūkanų normos rizika valdoma nustatant užsienio atsargų funkcinę dalių lyginamųjų indeksų modifikuotą finansinę trukmę (MFT)³ ir leistinus didžiausius nukrypimus nuo jos. Valiutų kursų rizika valdoma nustatant atvirosios valiutų pozicijos limitus.

³ MFT apibūdina vertybinio popieriaus kainos jautrumą pelningumo normos pokyčiui.

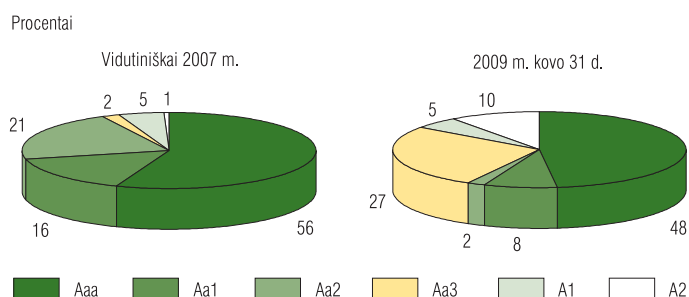
Užsienio atsargos, atsižvelgiant į keliamus tikslus, suskirstytos į funkcines dalis – portfelius: likvidumo, investicinį ir aukso.

Likvidumo portfelyje esančios lėšos pirmiausia skirtos Lietuvos banko operatyvaus likvidumo poreikiui užtikrinti, todėl jų investavimo trukmė yra trumpa. Investicinio portfelio pelningumo reikalavimas investavimo strategijos atžvilgiu yra labiau sureikšminamas, nes tikimybė, kad šių lėšų per apibrėžtą laikotarpį prireiks, yra labai nedidelė. Todėl investicinio portfelio lėšų investavimo trukmė yra ilgesnė. Auksas investuojamas į terminuotuosius indėlius arba aukso apsaikavimo sandorius.

Užsienio atsargų struktūra

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas, investicijų rūšis ir jų reitingus rodo Lietuvos banko konservatyvų požiūrį į riziką. 2009 metų kovo pabaigoje į vertybinius popierius investuota 86 procentai (prieš metus – 89 %), į indėlius ir atpirkimo investavimo sandorius – 14 procentų (prieš metus – 11 %) užsienio atsargų. Į euro zonos valstybių vyriausybių vertybinius popierius investuota 76 procentai užsienio atsargų, į užtikrintus vertybinius popierius – 6 procentai. Į aukščiausio (Aaa) reitingo finansines priemones investuota 48 procentai užsienio atsargų. Palyginti su ankstesniais metais, aukščiausio reitingo investicijų sumažėjo dėl to, kad reitingų agentūros sumažino reitingus nemažai daliai sandorio šalių bei emitentų ir kad mažiau investuota į užtikrintus skolos vertybinius popierius. Nors pastarieji ir įvertinti aukščiausiu reitingu, bet šiuo metu patiria didelę sisteminę riziką, todėl 2008 metais į juos nebuvo investuojama.

27 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus

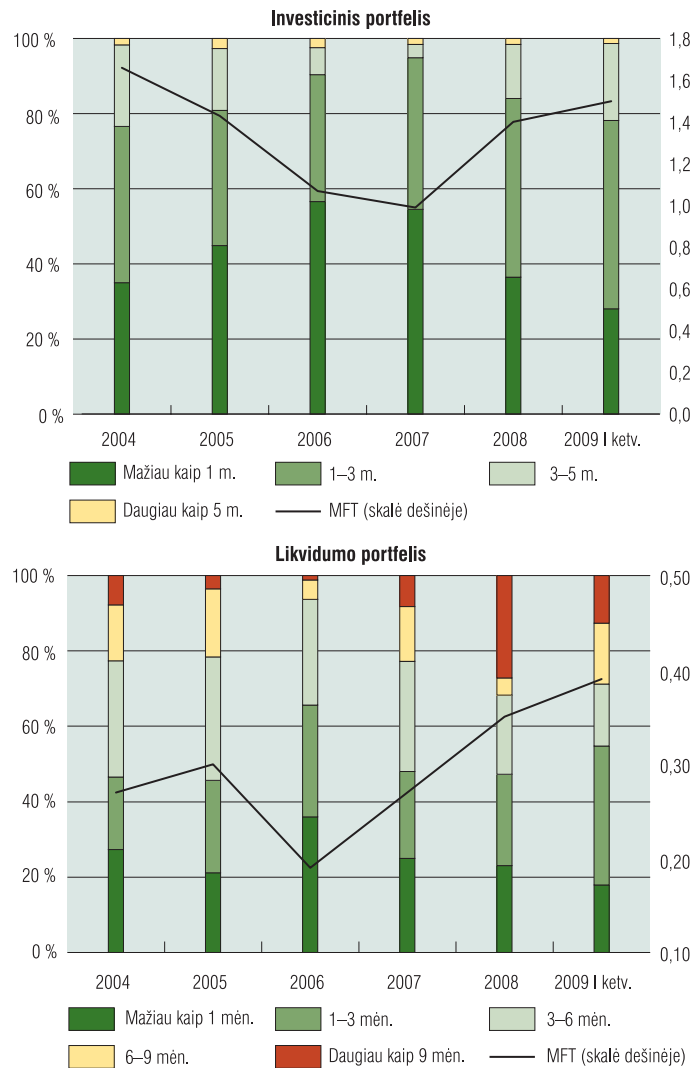

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas buvo tokia pat kaip ir ankstesniais metais. Beveik visos užsienio atsargos, nesusijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, išskyrus auksą, buvo investuotos eurai. Užsienio atsargos, susijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, buvo investuotos įsipareigojimų valiuta. Lietuvos banko turimo aukso kiekis (5,8 t) nepasikeitė.

2009 metų kovo pabaigoje užsienio atsargų vidutinė MFT buvo 1,29 metų (2007 m. – 0,66).

28 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę

Šaltinis: Lietuvos bankas.

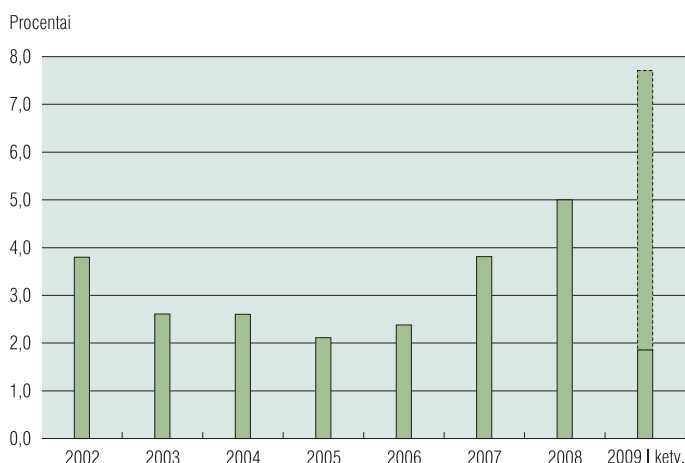
Užsienio atsargų valdymo rezultatai

Užsienio atsargų investicijų grąža 2008 metais sudarė 5,0 procento (2007 m. – 3,81 %), ji buvo didžiausia per paskutinius septynerius metus. Tokia užsienio atsargų grąža pasiekta dėl sėkmingos užsienio atsargų investavimo politikos ir palankių rinkos sąlygų.

Lietuvos bankas nuolat vykdo konservatyvią investavimo politiką – investuoja tik į pačias saugiausias finansines priemones. 2008 metais 70 procentų užsienio atsargų investuota į ekonomiškai išsivysčiusių valstybių vyriausybių skolos vertybinius popierius. Tie metai buvo ypač palankūs šioms investicijoms, nes, pasaulio finansų rinkoms išgyvenant dideles sukrėtimus, investuotojai ieškojo saugių investicijų. Dėl šios priežasties ekonomiškai stiprių valstybių vyriausybių skolos vertybiniai popieriai labai pabrango. Lietuvos bankas, padidinęs savo investicijų MFT, sėkmingai pasinaudojo tomis tendencijomis rinkoje ir 2008 metais gavo dideles pajamas. Palankios tendencijos investuoti užsienio atsargas buvo ir 2009 metų pradžioje: metinė investicijų grąža pirmąjį ketvirtį sudarė 8 procentus. Euro zonos valstybių vyriausybių skolos vertybiniai popieriai toliau brango, tačiau dabar to priežastys buvo kitos. Didžiausią įtaką palūkanų normų mažėjimui ir vyriausybės skolos vertybinių popierių brangimui šiais metais turėjo tai, kad ECB sumažino oficialias palūkanų

normas ir šiek tiek padidėjo investuotojų pasitikėjimas. Dėl to mažėjo pelningumo normų skirtumai tarp Vokietijos Federacinės Respublikos ir euro zonos kitų valstybių vyriausybės skolos vertybinių popierių.

29 pav. Užsienio atsargų grąža

2009 m. pirmojo ketvirčio grąža pateikta sukaupia (išsitiesinė linija) ir tokia, kokia ji būtų per metus, jei išliktų pirmojo ketvirčio tendencijos (pažymėta punktyrinė linija).

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Grynųjų pinigų valdymas

Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas

Lietuvos bankas, vykdydamas savo išimtinę teisę, įstatymų nustatyta tvarka išleidžia į apyvartą ir išima iš jos Lietuvos Respublikos pinigus, nustato jų nominalus, organizuoja pinigų gaminimą, gabenimą ir saugojimą, sudaro banknotų ir monetų atsargų fondus.

2008 metais grynųjų pinigų suma apyvartoje, įskaitant kolekcinės (progines) monetas ir numizmatinius rinkinius, padidėjo 461,1 mln. litų: išleista 2 085,3 mln. litų, o išimta 1 624,2 mln. litų netinkamų apyvartai banknotų ir monetų. 2009 metų pirmąjį ketvirtį grynųjų pinigų suma apyvartoje sumažėjo 1 306,4 mln. litų: išleista 37,1 mln. litų, o išimta 1 343,5 mln. litų. Kovo 31 dieną apyvartoje, įskaitant kolekcinės (progines) monetas ir numizmatinius rinkinius, buvo 8 323,1 mln. litų (prieš metus – 8 700,0 mln. Lt).

4 lentelė. Grynasis pinigų išleidimas arba išėmimas (–)

Mln. Lt

Metai	Ketvirčiai				
	I	II	III	IV	I–IV
2007	93,5	426,7	341,1	251,0	1 112,3
2008	–468,3	224,0	120,1	585,3	461,1
2009	–1 306,4				

Šaltinis: Lietuvos bankas.

2008 metais Lietuvos bankas papildė 2003 metų laidos 50 litų ir 1997 metų laidos 200 litų banknotų atsargas. Į apyvartą jis išleido 2007 metų laidos 10 ir 100 litų banknotus su papildomomis apsaugos priemonėmis prieš padirbinėjimą.

Lietuvos bankas 2008 metais į apyvartą išleido penkias kolekcinės (progines) monetas ir 2008 metų laidos apyvartinių monetų numizmatinį rinkinį. Vasario 27 dieną išleista 50 litų

sidabro moneta, skirta šv. Kazimiero 550-osioms gimimo metinėms. Tęsiant seriją „Lietuvos istorijos ir architektūros paminklai“, gegužės 23 dieną išleista 50 litų sidabro moneta, skirta Kauno piliai. Lietuvos bankas, dalyvaudamas tarptautinėje sidabro monetų programoje „Europa. Europos kultūros paveldas“, birželio 30 dieną išleido 50 litų sidabro monetą, skirtą kryždirbystei Lietuvoje. Lietuvos vardo minėjimo tūkstantmečiui skirtą kolekcinį (proginį) monetų seriją papildė rugsėjo 30 dieną išleista antra 100 litų aukso moneta. Gruodžio 16 dieną Lietuvos bankas išleido 50 litų sidabro monetą, skirtą Lietuvos gamtai.

2009 metų kovo 17 dieną į apyvartą išleistos dvi naujos monetos. Jos skirtos 2009 metų Europos kultūros sostinei Vilniui: 50 litų sidabro kolekcinė (proginė) moneta bei 1 lito vario ir nikelio lydinio apyvarinė proginė moneta.

Banknotai ir monetos apyvartoje

2009 metų kovo 31 dieną apyvartoje buvo 73,5 mln. vienetų banknotų, jų suma – 8 133,2 mln. litų. Nuo metų pradžios banknotų skaičius apyvartoje sumažėjo 7,4 mln. vienetų (11,3 %), o jų suma – 1 300,0 mln. litų (13,8 %).

Visų banknotų apyvartoje sumos didžiausią dalį sudarė 200 litų banknotai (47,8 %). Per 2008 metus jų dalis padidėjo 5,8 procentinio punkto, o 2009 metų pirmąjį ketvirtį sumažėjo 0,6 procentinio punkto. Per 2008 metus 100 litų banknotų dalis apyvartoje sumažėjo 3,9 procentinio punkto, o 2009 metų pirmąjį ketvirtį padidėjo 0,8 procentinio punkto. 500 litų banknotų dalis per 2008 metus sumažėjo 1,0 procentinio punkto, 2009 metų pirmąjį ketvirtį – 0,3 procentinio punkto. 10 ir 20 litų banknotų dalis per 2009 metų pirmąjį ketvirtį padidėjo po 0,1 procentinio punkto.

5 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje

Nominalas	2008 12 31		2009 03 31		2008 12 31		2009 03 31	
	mln. Lt	dalis, %	mln. Lt	dalis, %	mln. vnt.	dalis, %	mln. vnt.	dalis, %
Banknotai								
1 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	2,6	3,2	2,6	3,6
2 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	1,3	1,6	1,3	1,8
5 Lt	2,2	0,0	2,2	0,0	0,4	0,5	0,4	0,7
10 Lt	101,7	1,1	95,2	1,2	10,2	12,3	9,5	12,9
20 Lt	202,3	2,2	184,3	2,3	10,1	12,2	9,2	12,5
50 Lt	487,1	5,2	414,9	5,1	9,7	11,8	8,3	11,3
100 Lt	2 188,5	23,2	1 948,8	24,0	21,9	26,4	19,5	26,5
200 Lt	4 566,1	48,4	3 886,2	47,8	22,8	27,6	19,4	26,4
500 Lt	1 880,0	19,9	1 596,4	19,6	3,8	4,5	3,2	4,3
Iš viso	9 433,1	100,0	8 133,2	100,0	82,9	100,0	73,5	100,0
Monetos								
1 ct	3,4	1,7	3,4	1,8	342,5	38,1	344,8	38,4
2 ct	3,6	1,8	3,6	1,9	180,2	20,0	181,8	20,3
5 ct	3,6	1,8	3,6	1,9	71,5	8,0	72,2	8,0
10 ct	14,2	7,3	14,2	7,5	142,5	15,9	141,5	15,8
20 ct	13,4	6,8	13,1	6,9	66,9	7,4	65,7	7,3
50 ct	11,0	5,6	10,6	5,6	22,0	2,5	21,2	2,4
1 Lt	38,6	19,6	36,8	19,4	38,6	4,3	36,8	4,1
2 Lt	49,0	24,9	46,4	24,4	24,5	2,7	23,2	2,6
5 Lt	50,1	25,5	48,3	25,4	10,0	1,1	9,7	1,1
Proginės monetos ir numizmatiniai rinkiniai	9,5	4,9	9,8	5,2	0,2	0,0	0,2	0,0
Iš viso	196,4	100,0	189,9	100,0	898,8	100,0	897,0	100,0

Šaltinis: Lietuvos bankas.

2009 metų kovo 31 dieną apyvartoje buvo 897,0 mln. vienetų monetų, jų suma – 189,9 mln. litų. Nuo metų pradžios monetų bendras skaičius apyvartoje sumažėjo 1,8 mln. vienetų (0,2 %), o jų suma – 6,5 mln. litų (3,3 %). Visų monetų apyvartoje didžiausią dalį sudarė 1 ir 2 centų monetos (atitinkamai 38,4 ir 20,3 %). Jų skaičius 2009 metų pirmąjį ketvirtį išaugo po 0,3 procentinio punkto.

2009 metų pirmojo ketvirčio pabaigoje 1, 2 ir 5 litų monetos sudarė šiek tiek daugiau kaip du trečdalius (69,3 %) visos monetų apyvartoje sumos. 5 litų monetų dalis per 2008 metus padidėjo 0,2 procentinio punkto, o 2009 metų pirmąjį ketvirtį nekito. 1 ir 2 litų monetų dalis per 2008 metus sumažėjo 0,7 procentinio punkto ir tiek pat – 2009 metų pirmąjį ketvirtį.

Statistikos tvarkymas

Lietuvos bankas renka, sudaro, skelbia ir teikia šalies bei užsienio vartotojams PFI balanso ir palūkanų normų, vertybinių popierių, mokėjimo priemonių, pinigų ir užsienio valiutų rinkų, oficialiųjų tarptautinių atsargų, mokėjimų ir tarptautinių investicijų balansų, valstybės skolos užsieniui statistinę informaciją bei institucinių sektorių ketvirtines finansines sąskaitas. Banko tvarkomos statistikos aprėptis atitinka Europos centrinių bankų sistemos statistikos aprėptį ir skirta tenkinti vartotojų poreikius gauti išsamią, tarptautinius standartus atitinkančią ir su ES kitomis valstybėmis narėmis palyginamą finansų statistiką. Lietuvos bankas taip pat rengia statistinius leidinius, skelbia statistinę informaciją interneto svetainėje.

2008 metų rugpjūčio mėnesį Lietuvos bankas kolektyvinio investavimo subjektams nustatė statistinės atskaitomybės reikalavimus ir klasifikavimo principus, statistinės informacijos rengimo bei pateikimo Lietuvos bankui tvarką ir nuo 2009 metų vasario mėnesio pradėjo rinkti kolektyvinio investavimo subjektų turto bei įsipareigojimų duomenis taikydamas atskaitomybę pagal kiekvieną vertybinį popierių. Rinkdamas šiuos duomenis, bankas naudoja duomenų teikimo ir apsaugos šiuolaikines informacines priemones. Statistikos darbai atliekami siekiant įdiegti ECB reglamentu nustatytą investicinių fondų turto ir įsipareigojimų suderintą statistiką, kuri pakeis laikinąją statistiką. Ši laikinoji statistika šiuo metu sudaroma vadovaujantis ECB pinigų ir finansų statistikos gairėmis. Lietuvos bankas rengia ir ECB teikia investicinių fondų balanso laikinos (nesuderintos) statistikos duomenis.

Lietuvos bankas daug dėmesio skiria vertybinių popierių, paskolų iš užsienio ir užsienio ūkio subjektams teikiamų paskolų bei paskolų rizikos duomenų bazių tvarkymui tobulinti, jų duomenų kokybei gerinti. Užtikrindamas šio darbo efektyvumą ir tenkindamas vidaus poreikius, bankas toliau tobulino statistines vertybinių popierių informacines sistemas, kuriose kaupiami duomenys apie vertybinių popierių išleidimą ir jų turėtojus. Ši informacija naudojama sudarant investicinių fondų, vertybinių popierių išleidimo ir išorės sektoriaus statistiką bei šalies ketvirtines finansines sąskaitas. Siekdamas mažinti statistinės atskaitomybės našta, bankas naudoja galimybę parengti atskirų sričių statistiką iš anksčiau išvardytose duomenų bazėse esamos informacijos ir ją susiedamas su administracinių registrų duomenimis.

Gerindamas duomenų kokybę ir neapkraudamas papildomu darbu statistinių ataskaitų teikėjų, Lietuvos bankas naudoja kitų institucijų renkama informacija apie pensijų fondus, vertybinius popierius, valdžios sektoriaus finansus, išorės ekonominius ryšius.

Ypač naudingai bendradarbiaujama su Statistikos departamentu keičiantis duomenimis ir patirtimi. Gerinant užsienio paskolų registravimą Lietuvos banke, ypač didelę paramą teikia Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Taip pat naudojamos ES valstybių narių patirtimi PFI balanso, kitų finansinių tarpininkų, išorės sektoriaus ir kitose statistikos srityse.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla

Mokėjimo litaiz sistemos

Lietuvos bankas valdo realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų sistemą LITAS-RLS ir nustatyto laiko mažmeninių mokėjimų sistemą LITAS-MMS bei vykdo šių sistemų operatoriaus funkciją. Jis užtikrina sistemų patikimą veiklą ir jos tęstinumą, konsultuoja sistemų dalyvius, tvarko valdymo informaciją ir vykdo kitus administravimo darbus.

2009 metų kovo pabaigoje sistemose LITAS-RLS ir LITAS-MMS buvo po dvidešimt šešis dalyvius: Lietuvos bankas, devyni šalies komerciniai bankai, keturi užsienio bankų filialai, LCVPD, LCKU ir dešimt finansų maklerio įmonių.

Sistemoje LITAS-RLS ir toliau sparčiai didėjo atliekamų operacijų srautas. Nuo 2008 metų balandžio 1 dienos iki 2009 metų kovo 31 dienos vidutiniškai per dieną atlikta 1,3 tūkst. mokėjimo operacijų, jų vidutinė vertė – 1 352,6 mln. litų. Palyginti su ankstesniu atitinkamu laikotarpiu, dienos mokėjimo nurodymų vidutinis skaičius padidėjo 11,1 procento, o dienos mokėjimų vidutinė vertė – 27,4 procento.

Sistemoje LITAS-MMS atliktų operacijų skaičius didėjo mažiau, o įvykdytų operacijų vertė sumažėjo. Nuo 2008 metų balandžio 1 dienos iki 2009 metų kovo 31 dienos vidutiniškai per dieną atlikta 108,7 tūkst. mokėjimo operacijų, jų vidutinė vertė – 925,1 mln. litų. Palyginti su ankstesniu atitinkamu laikotarpiu, dienos mokėjimo nurodymų vidutinis skaičius padidėjo 6,1 procento, o dienos mokėjimų vidutinė vertė sumažėjo 2,1 procento.

6 lentelė. Mokėjimo sistemų LITAS-RLS ir LITAS-MMS operacijos

Laikotarpis	Operacijų skaičius, tūkst.			Operacijų vertė, mln. Lt		
	iš viso	vidutiniškai per dieną	koncentracijos lygis*, %	iš viso	vidutiniškai per dieną	koncentracijos lygis, %
2007 m. balandžio 1 d.– 2008 m. kovo 31 d.	296 (LITAS-RLS)	1,2	68,3	261 117 (LITAS-RLS)	1 061,5	49,5
	25 210 (LITAS-MMS)	102,5	72,4	232 525 (LITAS-MMS)	945,2	63,1
2008 m. balandžio 1 d.– 2009 m. kovo 31 d.	334 (LITAS-RLS)	1,3	67,0	338 147 (LITAS-RLS)	1 352,6	53,4
	27 185 (LITAS-MMS)	108,7	72,9	231 284 (LITAS-MMS)	925,1	64,9

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Koncentracijos lygis – trijų bankų, atlikusių daugiausia mokėjimų, operacijų dalis, palyginti su visomis mokėjimo operacijomis.

Per sistemą LITAS-MMS daugiausia mokėjimų atlikusių trijų bankų dalis, vertinant pagal operacijų skaičių ir vertę, padidėjo. Sistemoje LITAS-RLS daugiausia mokėjimų atlikę trys bankai sustiprino pozicijas tik pagal atliktų operacijų vertę, o jų dalis pagal operacijų skaičių sumažėjo.

Mokėjimo eurai sistemoms

Lietuvoje veikia dvi mokėjimo sistemos atsiskaityti eurai: TARGET2-LIETUVOS BANKAS ir LITAS-PHA.

Sistema TARGET2-LIETUVOS BANKAS yra Eurosistemos mokėjimo sistemos TARGET2 komponento sistema. Lietuvos bankas administruoja šios sistemos dalyvius ir teikia jiems pagalbą (įskaitant ir nenumatytus atvejus). 2009 metų kovo pabaigoje sistemoje TARGET2-LIETUVOS BANKAS buvo penki dalyviai: Lietuvos bankas, du šalies komerciniai bankai, vienas užsienio banko filialas ir LCVPD.

7 lentelė. Mokėjimo sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS operacijos

Laikotarpis	Operacijų skaičius				Operacijų vertė, mln. eurų			
	pateikti mokėjimo nurodymai			gauti tarp-tautiniai mokėjimai	pateikti mokėjimo nurodymai			gauti tarp-tautiniai mokėjimai
	vietiniai	tarptautiniai	iš viso		vietiniai	tarptautiniai	iš viso	
2007 m. lapkričio 19 d.–								
2008 m. kovo 31 d.*	316	3 413	3 729	26 830	254	7 631	7 885	7 636
2008 m. balandžio 1 d.–								
2009 m. kovo 31 d.	3 182	16 080	19 262	84 372	1 180	56 433	57 613	56 441

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Sistema pradėjo veikti 2007 m. lapkričio 19 d.

Sistemą LITAS-PHA sukūrė ir valdo Lietuvos bankas. Ji sudaro sąlygas finansų įstaigoms vykdyti atsiskaitymus eurai per Lietuvos banką, kaip tiesioginį sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS dalyvį. Sistemoje LITAS-PHA atidarytose atsiskaitymų sąskaitose kredito įstaigos gali gauti dienos paskolų eurai. 2009 metų kovo pabaigoje šioje sistemoje buvo penkiolika dalyvių: Lietuvos bankas, aštuoni šalies komerciniai bankai, trys užsienio bankų filialai, LCKU ir dvi finansų maklerio įmonės.

8 lentelė. Mokėjimo sistemos LITAS-PHA operacijos

Laikotarpis	Operacijų skaičius				Operacijų vertė, mln. eurų			
	pateikti mokėjimo nurodymai			iš sistemos TARGET2 gauti mokėjimai	pateikti mokėjimo nurodymai			iš sistemos TARGET2 gauti mokėjimai
	vietiniai	į sistemą TARGET2	iš viso		vietiniai	į sistemą TARGET2	iš viso	
2007 m. lapkričio 19 d.–								
2008 m. kovo 31 d.*	154	434	588	4 121	2	689	691	693
2008 m. balandžio 1 d.–								
2009 m. kovo 31 d.	607	3 679	4 286	16 712	18	2 320	2 338	2 329

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Sistema pradėjo veikti 2007 m. lapkričio 19 d.

Lietuvos kredito įstaigos mokėjimo sistemomis atsiskaityti eurai realiu laiku dažniau naudojasi priimdamos mokėjimus iš kitų valstybių, o ne pačios juos siųsdamos per šias sistemas. Siųsdamos mokėjimo nurodymus eurai į kitas šalis, Lietuvos kredito įstaigos dažniau naudoja korespondentinių bankų ryšius ir kitas mokėjimo sistemas (ne realaus laiko). Nuo 2008 metų balandžio 1 dienos iki 2009 metų kovo 31 dienos jos nesinaudojo dienos paskolų eurai iš Lietuvos banko paslauga ir savo likvidumą eurai valdė kitomis priemonėmis.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūra

Lietuvos bankas prižiūri keturias mokėjimo sistemas (LITAS-RLS, LITAS-MMS, LITAS-PHA ir KUBAS⁴) ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemą⁵. Kartu su Eurosistema Lietuvos bankas dalyvauja vykdant sistemos TARGET2 priežiūrą.

Lietuvos bankas vykdo reguliarią šių sistemų stebėseną. Nustatyta, kad sistemos veiks stabiliai (be kritinių incidentų), susidorojo su operacijų padidėjusiu srautu ir jų operatoriai laikėsi Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatymo nustatytą reikalavimų.

Vadovaujantis Tarptautinių atsiskaitymų banko (TAB) patvirtinta metodika, atliktas vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos vertinimas norint nustatyti, ar ji atitinka TAB nustatytas Vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų rekomendacijas. Vertinimas parodė, kad LCVPD vertybinių popierių atsiskaitymo sistema atitinka keturiolika iš TAB nustatytų devyniolikos rekomendacijų, tris rekomendacijas iš esmės atitinka, o dviejų rekomendacijų reikalavimus atitinka iš dalies. Nustatyti neatitikimai apima šias sritis: laiko tarpo nuo sandorio sudarymo iki atsiskaitymo nustatymas; vertybinių popierių skolinimas; rizikos valdymo priemonės, kai dalyviai nepajėgūs atsiskaityti; veiklos patikimumas ir priežiūros institucijų bendradarbiavimas. Dėl to Lietuvos bankas parengė pasiūlymus LCVPD, akcinei bendrovei „NASDAQ OMX Vilnius“ ir Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijai (VPK). Juos įgyvendinus, su vertybinių popierių tarpuskaity ir atsiskaitymu susiję veiklos aspektai turėtų atitikti visas TAB nustatytas rekomendacijas.

Lietuvos bankas dalyvavo Eurosistemai vertinant sistemą TARGET2. Vertinimo rezultatus ECB paskelbs 2009 metais.

Pasirengimas dalyvauti SEPA ir TARGET2-Securities projektas

Lietuvos finansų įstaigoms yra svarbūs šie Europoje įgyvendinami projektai: bendra mokėjimų eurais erdvė (*Single Euro Payments Area* – SEPA) ir TARGET2-Securities.

SEPA – tai erdvė, kurioje privatūs klientai ir įmonės, nepriklausomai nuo jų buvimo vietos ES, galės siųsti ir gauti nacionalinius ir tarptautinius mokėjimus eurais vienodomis sąlygomis. Lietuvos bankas koordinuoja pasirengimą įdiegti SEPA standartus mūsų valstybėje. SEPA nacionalinis koordinavimo komitetas nagrinėja esamų mokėjimo priemonių pakeitimo SEPA mokėjimo priemonėmis galimybes Lietuvoje, teisinės bazės ir infrastruktūros klausimus. Bankų susitarimai ir perėjimo prie SEPA standartų datos nurodytos Mokėjimo priemonių pakeitimo SEPA mokėjimo priemonėmis Lietuvoje plane, kurį SEPA nacionalinis koordinavimo komitetas patvirtino 2009 metų sausio mėnesį. Svarbiausi darbai 2009 metais – konsultacijos su rinkos dalyviais ir visuomenės informavimas apie SEPA.

Eurosistemos projektas TARGET2-Securities (T2S) numato sukurti techninę platformą, kurioje bus koncentruojami vertybinių popierių ir susiję lėšų pervedimai atsiskaitant už vertybinių popierių sandorius. T2S leis vykdyti tiek vietinius, tiek tarptautinius atsiskaitymus. Po konsultacijos su rinkos dalyviais iš Lietuvos LCVPD nusprendė dalyvauti T2S projekte ir naudoti T2S techninę platformą atsiskaityti už vertybinių popierių sandorius tiek eurais, tiek litais nuo jos veiklos pradžios. Tam, kad būtų galima atsiskaityti litais naudojantis T2S platforma, Lietuvos bankas sutiko Eurosistemai perduoti atsiskaitymui

⁴ Sistemos KUBAS savininkas ir operatorius yra LCKU.

⁵ Vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos savininkas ir operatorius yra LCVPD.

už vertybinius popierius reikalingų sąskaitų litais techninio valdymo funkciją. Todėl nuo T2S veiklos pradžios visi Lietuvos rinkos dalyvių tarpusavio atsiskaitymai už vertybinių popierių sandorius bus atliekami per T2S platformą.

Siekdamas tinkamai atstovauti Lietuvos rinkos dalyviams T2S projekte, Lietuvos bankas 2009 metų pradžioje sudarė Lietuvos T2S nacionalinę naudotojų grupę. Joje kartu su Lietuvos banku dalyvauja vertybinių popierių rinkos dalyviai ir VPK.

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA

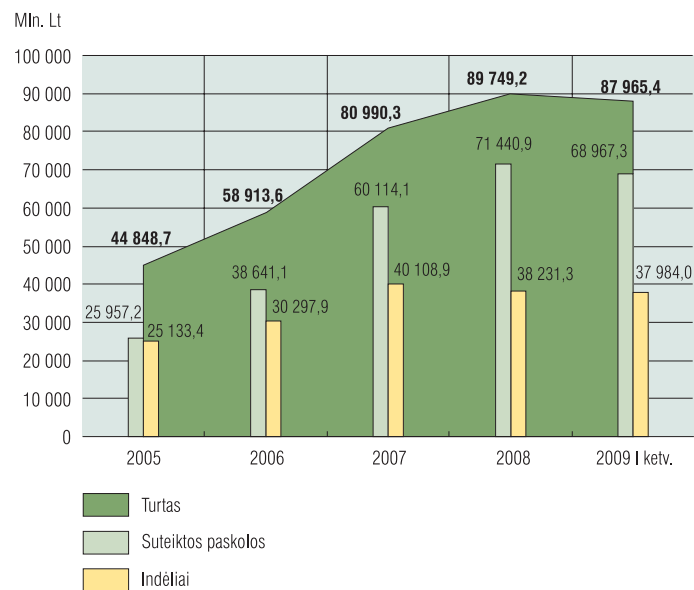
Kredito įstaigų veiklos apžvalga

2009 metų balandžio 1 dieną kredito įstaigų sistemą Lietuvoje sudarė Lietuvos banko licenciją turintys devyni komerciniai bankai, aštuoni užsienio bankų filialai, penkios užsienio bankų atstovybės, 67 kredito unijos ir LCKU. Iki tos dienos Lietuvos bankas buvo gavęs 219 pranešimų iš kitų ES valstybių narių dėl tų šalių finansų sektoriaus priežiūros institucijų licencijuotų bankų ketinimų teikti paslaugas Lietuvoje neįsteigus filialų.

Bankų sektoriaus veikla

Per 2008 metus bankų sistemos turtas padidėjo 10,8 procento ir 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 89,7 mlrd. litų, klientams suteiktos paskolos (71,4 mlrd. litų) išaugo 18,8 procento. Tačiau metų pabaigoje jau buvo pastebimos bankų turto ir įsipareigojimų mažėjimo tendencijos. 2009 metų pirmąjį ketvirtį pagrindinių rodiklių mažėjimo tempas (išskyrus indėlius) buvo didesnis nei 2008 metų paskutinį ketvirtį, kai rodikliai jau buvo pradėję mažėti: turtas sumenko beveik 2 procentais iki 88 mlrd. litų, klientams suteiktos paskolos – 3,5 procento beveik iki 69 mlrd. litų. Bankuose laikomų indėlių suma per 2008 metus sumažėjo 4,7 procento iki 38,2 mlrd. litų, o per 2009 metų pirmąjį ketvirtį dar sumažėjo 0,6 procento beveik iki 38 mlrd. litų. Pirmąjį ketvirtį mažėjo indėlių apimtys beveik visuose segmentuose, išskyrus valdžios institucijų indėlius.

30 pav. Bankų sistemos turto, paskolų ir indėlių kaita
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

2009 metų pirmąjį ketvirtį pasikeitė 2008 metais buvusios turto struktūros pokyčių tendencijos. Priešingai nei praėjusiais metais, pradėjo mažėti paskolų dalis turto struktūroje ir augti lėšų kredito įstaigose bei vertybinių popierių dalys. Per ketvirtį paskolų (su paskolomis finansų institucijoms) dalis turte sumažėjo 1,2 procentinio punkto ir sudarė 78,4 procento. Mažėjant paskolų portfeliui, grįžtančias lėšas bankai daugiausia nukreipė į likvidų turtą. Per ketvirtį lėšos bankuose ir kitose kredito įstaigose išaugo 16 procentų. Po daugiau kaip metus užsitęsusio mažėjimo taip pat padidėjo ir bankų investicijos į skolos vertybinius popierius – 4,5 procento. Bankai daugiausia investavo į Lietuvos Respublikos Vyriausybės išleistus vertybinius popierius, o mažino užsienio bankų išleistų skolos vertybinių popierių portfelį.

Nors Lietuvoje veikiantys bankai investuodami ar skolindami daugiau orientuojasi į vietinę rinką (mūsų valstybėje investuotas bankų turtas per metus padidėjo 10,1 mlrd. Lt), tačiau 2009 metų pirmąjį ketvirtį, mažėjant paskolų portfeliui ir augant užsienio bankuose laikomoms lėšoms užsienio valiuta, užsienyje investuoto bankų turto dalis padidėjo nuo 11,9 iki 13,2 procento. Lietuvos bankų turto didžiąją dalį sudaro turtas užsienio valiuta. Jo dalis tiek praėjusiais, tiek ir 2009 metais toliau didėjo – per pirmąjį ketvirtį ūgtelėjo 2,1 procentinio punkto iki 66,6 procento.

2008 metais didėjęs įsiskolinimas bankams ir kitoms kredito įstaigoms 2009 metų pirmąjį ketvirtį, mažėjant bankų sistemos veiklos apimčiai, sumenko 3,4 procento, o jo dalis įsipareigojimų struktūroje sumažėjo 0,6 procentinio punkto. Įsiskolinimas vietinėje tarpbankinėje rinkoje sumažėjo 0,2 mlrd. litų. Bendras įsiskolinimas patronuojantiems bankams ar kitiems tai pačiai kontroliuojančiojo banko grupei priklausantiems bankams (įskaitant ir subordinuotąsias paskolas) 2009 metų balandžio 1 dieną sudarė 37,4 mlrd. litų, arba 46,1 procento visų įsipareigojimų.

Nors 2008 metais Lietuvos bankai dirbo pelningai ir bendras pelnas sudarė 867,3 mln. litų, tačiau jau 2009 metų pirmąjį ketvirtį, bankų pateiktų ataskaitų duomenimis, šalies bankų sistema dirbo nuostolingai – bankų bendras nuostolis buvo 20,1 mln. litų. 2009 metų pirmąjį ketvirtį šeši bankai ir trys užsienio bankų filialai dirbo pelningai, o trys bankai ir keturi užsienio bankų filialai patyrė nuostolių (vienas užsienio banko filialas veiklos nevykdė).

2008 metais ir 2009 metų pirmąjį ketvirtį bankų veiklos pelningumas labiausiai sumažėjo dėl gerokai išaugusių nuostolių kritus paskolų vertei. Itin padidėjusius nuostolius dėl paskolų vertės sumažėjimo bankai patiria jau antrą ketvirtį iš eilės. Iš viso per paskutinį pusmetį bankai pripažino 692,5 mln. litų nuostolių dėl pablogėjusios paskolų portfelio kokybės, o vien tik per 2009 metų pirmąjį ketvirtį jie sudarė 336,5 mln. litų. Be to, jau 2009 metais bankai konservatyviau įvertino savo nebalansines pozicijas ir joms sudarė 13,1 mln. litų daugiau atidėjinių, palyginti su 2008 metų pirmuoju ketvirčiu. Nuostoliai auga ir bankų pajamos mažėja daugiausia todėl, kad didėja įmonių bankrotų skaičius, sutriko atsiskaitymai tarp įmonių, blogėja skolininkų finansinė būklė.

Kitas bankų veiklos rezultatą bloginantis veiksnys buvo 2009 metais labai sumažėjusios pajamos iš kontroliuojamųjų įmonių. Įprasta, kad dividendus iš jų bankai gauna pirmąjį ketvirtį. 2009 metais dividendai sudarė tik 12,4 mln. litų, arba beveik 8 kartus mažiau, palyginti su 2008 metų pirmuoju ketvirčiu.

Bankų operacinės išlaidos per 2008 metus padidėjo 130,9 mln. litų, arba 12,2 procento, tačiau 2009 metų pirmąjį ketvirtį, palyginti su 2008 metų atitinkamu laikotarpiu, jos

sumažėjo. Tai nulėmė 12,4 procento sumenkusios išlaidos personalui išlaikyti. Be to, 2009 metais nė vienas bankas neišmokėjo tantjemų banko vadovybei už praėjusių metų veiklos rezultatus.

Kadangi 2008 metais situacija pasaulio kapitalo ir pinigų rinkų kai kuriuose segmentuose buvo itin nepalanki, dalis bankų turėtų prekybos knygos vertybinių popierių ir su jai susijusių išvestinių finansinių priemonių buvo nuostolingos. Iš viso bankai iš prekybinių finansinių priemonių uždirbo 129 mln. litų mažiau, palyginti su 2007 metais.

Mažėjant bankų uždirbamam pelnui, per metus labai suprastėjo jų pelningumo ir veiklos efektyvumo rodikliai. Tiek nuosavybės grąžos, tiek turto grąžos rodikliai pablogėjo visuose bankuose. Bankų sistemos nuosavybės grąžos rodiklis, 2008 metais sumažėjęs iki 13,5 procento, 2009 metų pirmąjį ketvirtį krito iki 0,6 procento, o turto grąžos rodiklis nuo 1,01 procento krito iki -0,1 procento.

Bankų sistemos efektyvumą parodantis operacinių išlaidų bei amortizacijos ir pagrindinės veiklos pelno santykis 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 48,8 procento, o per 2009 metų pirmąjį ketvirtį sumažėjo dar 0,25 procentinio punkto: bankų iš pagrindinės veiklos uždirbto pelno tokia dalis panaudota bankų operacinėms ir amortizacijos išlaidoms.

Bankų sistemos įstatinis kapitalas per 2008 metus padidėjo 431 mln. litų, o per 2009 metų pirmąjį ketvirtį – 43 mln. iki 3,6 mlrd. litų. Lietuvos bankui rekomendavus, nė vienas bankas neskyrė pelno dividendams mokėti, o visos paskirstytinos lėšos kaip rezervai, atsargos kapitalas ir nepaskirstytasis pelnas liko bankų akcininkų nuosavybė. Šitaip buvo sustiprinta bankų kapitalo bazė. Keli bankai, siekdami užtikrinti tolesnę subalansuotą veiklos plėtrą, didinti įstatinį kapitalą planuoja 2009 metais.

Nerezidentų valdoma bankų įstatinio kapitalo dalis 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 85,1 procento, o per 2009 metų pirmąjį ketvirtį ji padidėjo 0,27 procentinio punkto iki 85,4 procento. Lietuvos bankų sistemoje dominavo investuotojų iš Skandinavijos valstybių kapitalas.

Bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis 2009 metų sausio 1 dieną sudarė 12,9 procento, o per pirmąjį ketvirtį, išaugus 2008 metų nepaskirstytajam pelnui, padidėjo iki 13,9 procento (Lietuvos banko reikalaujamas kapitalo pakankamumo rodiklis – 8,0 %). Visi komerciniai bankai vykdė nustatytą kapitalo pakankamumo normatyvą.

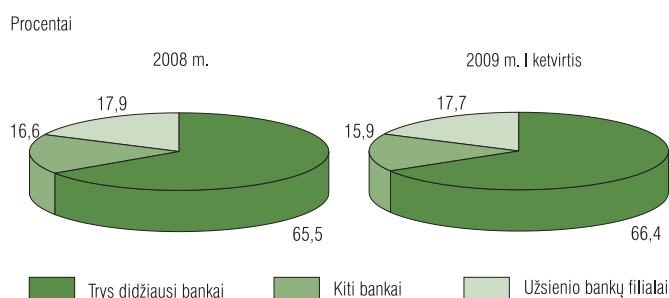
Bankų kapitalo didžiąją dalį sudarė santykinai stabilesnis pirmojo lygio kapitalas, jis per 2009 metų pirmąjį ketvirtį padidėjo nuo 81,8 iki 85,8 procento. Kredito rizikai padengti priskirtas kapitalas sumažėjo nuo 4,39 mlrd. iki 4,08 mlrd. litų, rinkos rizikai padengti – padidėjo nuo 169,9 iki 223 mln. litų, o operacinei rizikai padengti – sumažėjo nuo 277,6 mln. iki 267 mln. litų.

Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį

2009 metų pirmąjį ketvirtį, priešingai nei 2008 metais, vėl ėmė didėti trijų didžiausių bankų koncentracija pagrindiniuose rinkos segmentuose. Atitinkamai sumažėjo kitų bankų ir užsienio bankų filialų užimamos rinkos dalys. Trijų didžiausių bankų valdoma turto rinkos dalis per ketvirtį išaugo 0,9 procentinio punkto iki 66,4 procento. Kitų bankų valdoma turto dalis sumažėjo nuo 16,6 iki 15,9 procento, o užsienio bankų filialų dalis sumažėjo nuo 17,9 iki 17,7 procento.

2008 metais mažėjo, tačiau 2009 metų pirmąjį ketvirtį vėl augo ir trijų didžiausių rinkos dalį užimančių bankų koncentracija paskolų bei indėlių rinkose – 0,8 procentinio punkto iki 67,3 procento paskolų rinkoje ir 0,9 procentinio punkto iki 67 procentų indėlių rinkoje.

31 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Bankų veiklos rizikos apžvalga

Kredito rizika

2008 metais bankų sistemos paskolų portfelis, kaip minėta, didėjo (18,8 %), o 2009 metų pirmąjį ketvirtį jis sumažėjo 3,5 procento. Padidėjo tik valstybės ir savivaldybių įmonėms suteiktos paskolos, o visi kiti paskolų portfelio segmentai sumenko. Labiausiai, 1,3 mlrd. litų, sumažėjo finansų įstaigoms suteiktų paskolų suma. Tai lėmė bankų kontroliuojamųjų išperkamosios nuomos bendrovių įsipareigojimų sumažėjimas. Paskolos privačioms įmonėms sumenko 1 mlrd. litų.

Sumažėjus finansų įstaigoms suteiktų paskolų sumai, jų dalis paskolų portfelyje sumažėjo 1,7 procentinio punkto ir 2009 metų balandžio 1 dieną sudarė 3,8 procento. Kitiems segmentams mažėjant lėčiau, jų dalys paskolų portfelyje šiek tiek padidėjo: paskolų privačioms įmonėms dalis paskolų portfelyje per ketvirtį padidėjo 0,5 procentinio punkto ir sudarė 52,7 procento, paskolos gyventojams padidėjo 1 procentiniu punktu ir sudarė 41 procentą paskolų portfelio.

Gyventojams suteiktose paskolose pagal apimtį toliau dominavo paskolos būstui įsigyti. 2009 metų balandžio 1 dieną jos sudarė 73,5 procento gyventojams suteiktų paskolų.

Padidėjus palūkanoms litais, tęsėsi ankstesniais metais išryškėjusi skolinimo užsienio valiuta didėjimo tendencija. Užsienio valiuta – beveik vien tik eurai – suteiktų paskolų suma per 2008 metus padidėjo 12,7 mlrd. litų, o paskolų litais suma sumažėjo 1,4 mlrd. litų. 2009 metų sausio 1 dieną paskolų nacionaline valiuta suma sudarė 35,4 procento paskolų portfelio – 9,0 procentinio punkto mažiau nei prieš metus.

Bankų paskolų portfelio kokybės pokyčius apibūdinantys keturi pagrindiniai rodikliai 2009 metų pirmąjį ketvirtį blogėjo toliau. Paskolų, kurių periodiniai mokėjimai uždelsti 60 ir daugiau dienų, ir visų paskolų portfelio santykis padidėjo daugiau kaip 2,5 karto ir balandžio 1 dieną sudarė 2,9 procento, o paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis padidėjo 0,5 procentinio punkto ir sudarė 1,7 procento. Nuvertėjusių paskolų ir paskolų portfelio santykis per pirmąjį ketvirtį, kaip ir per praėjusius metus, padidėjo 1,9 procentinio punkto ir balandžio 1 dieną sudarė 5,3 procento,

neveiksnių paskolų (nuvertėjusios ir daugiau kaip 60 dienų uždelstos paskolos) rodiklis išaugo 1,8 karto iki 8,2 procento.

Kaip ir 2008 metais, taip ir 2009 metų pirmąjį ketvirtį santykinai blogesni buvo vartojimo paskolų portfelio rodikliai. Atidėjiniai šioms paskoloms padidėjo 30,6 procento ir 2009 metų balandžio 1 dieną sudarė 3,4 procento vartojimo paskolų portfelio. Paskolų būstui įsigyti portfelio kokybė tebebuvo gera. Šioms paskoloms sudaromi specialieji atidėjiniai nuo metų pradžios padidėjo 0,2 procentinio punkto ir balandžio 1 dieną sudarė 0,6 procento viso paskolų būstui įsigyti portfelio.

Likvidumo rizika

Sumažėjus kreditavimo apimtims ir vis daugiau lėšų skiriant likvidžiam turtui, per 2009 metų pirmąjį ketvirtį bankų sistemos normatyvinis likvidumo rodiklis išaugo 3,4 procentinio punkto ir balandžio 1 dieną sudarė 42,4 procento: jis buvo per 12 procentinių punktų didesnis už Lietuvos banko nustatytą minimumą. Per ketvirtį bankų likvidus turtas išaugo beveik 0,3 mlrd. litų, o einamieji įsipareigojimai mažėjo jau antrą ketvirtį iš eilės – per ketvirtį sumažėjo 2,7 mlrd. litų. Likvidaus turto apimtys augimui daugiausia įtakos turėjo 685 mln. litų padidėjusios lėšos ES valstybių narių ir aukšto reitingo šalių bankuose bei kitose kredito įstaigose, o iš einamųjų įsipareigojimų labiausiai sumažėjo skolos bankams ir kitoms kredito įstaigoms (1,3 mlrd. Lt), indėliai iki pareikalavimo (0,7 mlrd. Lt) ir nebalansiniai įsipareigojimai (0,6 mlrd. Lt). Likvidaus turto dalis bankų turte per ketvirtį padidėjo 0,7 procentinio punkto ir sudarė 19,3 procento bankų turto. Visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą. 2009 metų balandžio 1 dieną 86 procentai bankų sistemos turto teko patrunuojančiųjų institucijų valdomiems bankams.

Nors likvidumo rodikliai gerėjo, tačiau likvidumo valdymo klausimai pastaruoju laikotarpiu išlieka itin aktualūs ypač Lietuvos rinkoje veikiantiems bankams, kurie neturi stiprių patrunuojančiųjų institucijų. Šių bankų galimybės pritraukti lėšų iš užsienio yra žymiai mažesnės tiek dėl to, kad mažesni bankai yra įvertinti palyginti žemais reitingais, tiek ir dėl to, kad išaugo skolinimosi kaina. Vietinių bankų likvidumas pastaruoju metu labai priklauso nuo indėlių apimčių svyravimų, todėl dalies indėlių staigaus atsiėmimo atveju mažai tikėtina, kad šie bankai turėtų kitų pagalbos šaltinių, išskyrus Lietuvos banką ar Lietuvos Respublikos Vyriausybę.

Bankų turto struktūroje didesnę dalį – 61,6 procento – sudarė ilgalaikis (daugiau kaip 1 m.) turtas, daugiausia finansuojamas trumpalaikiais įsipareigojimais (jie sudarė 37,6 % bankų išteklių). Metinis ilgalaikių įsipareigojimų augimo tempas pastaraisiais metais buvo didesnis už ilgalaikio turto metinį augimo tempą, tačiau 2009 metų pirmąjį ketvirtį ši tendencija pasikeitė: metinis ilgalaikių įsipareigojimų augimas (2,9 %) jau buvo mažesnis negu analogiškos trukmės turto didėjimas (6,5 %). Vien tik per pirmąjį ketvirtį ilgalaikiai įsipareigojimai mažėjo daugiau kaip 2,5 karto sparčiau nei ilgalaikis turtas, todėl ilgalaikio turto didesnė dalis vėl buvo finansuojama trumpalaikiais įsipareigojimais.

Rinkos rizika

Bankų sistemos kapitalo dalis, tenkanti rinkos rizikai padengti, per ketvirtį išaugo 0,7 procentinio punkto ir sudarė 3 procentus.

Analizuojant rinkos rizikos atskirus elementus, matyti, kad, kaip ir 2008 metais, taip ir 2009 metų pirmąjį ketvirtį itin padidėjo (20,7 proc. p.) kapitalo poreikis užsienio valiutos

rizikai padengti – iki 50,6 procento, o palūkanų normos rizikai sumažinti skirto kapitalo dalis krito 17,6 procentinio punkto iki 37,9 procento. Kitoms prekybos knygos rizikos rūšims padengti reikalingos kapitalo poreikio dalys sumažėjo nedaug. Nors pagal kapitalo poreikio dydį užsienio valiutos kurso rizika pastaruoju metu dažnai lenkia palūkanų normos riziką, tačiau vertinant galimus patirti nuostolius, Lietuvoje veikiantiems bankams labiausiai reikšminga yra palūkanų normos rizika. Tai patvirtina atlikti šių rizikos rūšių jautrumo testai.

2009 metų sausio 1 dieną kapitalo poreikis skolos finansinių priemonių rizikai padengti buvo padidėjęs 14 mln. ir sudarė 107,3 mln. litų, o balandžio 1 dieną sumažėjo ir sudarė 93,3 mln. litų.

Per ketvirtį bankų sistemos bendroji atvira užsienio valiutų pozicija ir jos santykis su kapitalu nežymiai sumažėjo. 2009 metų balandžio 1 dieną bankų sistemos bendroji atvira užsienio valiutų pozicija sudarė 0,33 procento bankų sistemos kapitalo⁶, o pozicija buvo trumpa.

Kapitalo poreikis šalies bankų nuosavybės vertybinių popierių kainos rizikai padengti 2009 metų pirmąjį ketvirtį šiek tiek sumažėjo ir buvo 5,4 mln. litų, arba 2,4 procento viso prekybos knygos rizikai padengti reikalingo kapitalo. Nuosavybės vertybinių popierių kainos nedidelę svarbą lemia pastaruoju metu itin sumažėjusios bankų investicijos į akcijas ar kitas investicines priemones. Balandžio 1 dieną bankai, neskaitant investicijų į patrunuojamąsias bendroves, turėjo 47,7 mln. litų vertės nuosavybės vertybinių popierių, iš jų už 34,3 mln. litų buvo priskirti prekybos knygai.

Operacinė rizika

Nuo 2008 metų perėjus prie Bazelis II kapitalo pakankamumo sistemos, bankai pradėjo vertinti operacinę riziką kaip savarankišką rizikos rūšį ir skaičiuoti kapitalo poreikį padengti galimus nuostolius, kylančius dėl žmonių, sistemų, netinkamų ar nepavykusių vidaus procesų arba dėl išorės įvykių įtakos, įskaitant teisinę riziką.

Per 2008 metus kapitalo poreikis operacinei rizikai padengti padidėjo 79,5 mln. litų, arba 32,3 procento. Poreikis didėjo visuose bankuose dėl tiesioginės priklausomybės nuo banko grynujų pajamų, kurios išlaikė augimo tendenciją. 2009 metų balandžio 1 dieną operacinei rizikai padengti buvo skirta 5,8 procento bankų sistemos kapitalo poreikio.

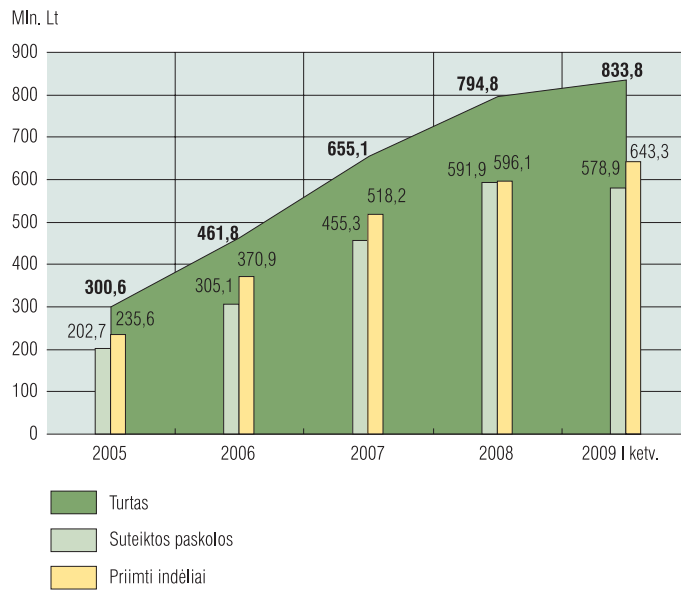
Siekdamas, kad operacinė rizika būtų tinkamai valdoma, Lietuvos bankas reikalauja, jog bankai, įskaitant ir tuos, kurie taiko paprastesnius skaičiavimo metodus kapitalo poreikio operacinei rizikai padengti, nuolat tobulintų operacinės rizikos valdymo sistemą: kauptų duomenis apie banko patirtus operacinės rizikos realius nuostolius; peržiūrėtų informacines sistemas, siekdami jas geriau pritaikyti specifiniams informacijos valdymo, kaupimo ir analizės poreikiams; turėtų parengę testavimo nepalankiausiomis sąlygomis ir veiklos tęstinumo planus; skirtų tinkamą dėmesį valdydami banko veiklą papildančių paslaugų pirkimo riziką ir pan.

Kredito unijų pagrindinės veiklos tendencijos

2009 metų balandžio 1 dieną Lietuvoje veikė 67 kredito unijos. Jų turtas sudarė apie 0,95 procento šalies bankų sistemos turto.

⁶ Vadovaujantis Lietuvos banko nustatytais reikalavimais, bendroji atvira užsienio valiutų pozicija turi būti ne didesnė kaip 25 procentai banko kapitalo.

32 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Kredito unijos turėjo 97,5 tūkst. narių, per 2009 metų pirmąjį ketvirtį narių – fizinių ir juridinių asmenų – skaičius padidėjo tik 2 tūkst. Kredito unijų sistemoje pastebimai lėtėja narių skaičiaus augimo tempas, ypač tai buvo matyti per 2009 metų pirmąjį ketvirtį, įsigaliojus Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymo naujai redakcijai ir įstatyme numatytiems narystės naujiems kriterijams.

Nors narių skaičius augo, tačiau, susiklosčius nepalankiai ekonominei situacijai, kredito unijų turto, indėlių ir pajinio kapitalo augimo tempai buvo beveik perpus lėtesni nei prieš metus.

Kredito unijų sistemos turto struktūra per metus (nuo 2008 m. balandžio 1 d. iki 2009 m. balandžio 1 d.) beveik nepasikeitė: kaip ir anksčiau, jų pagrindinė veikla buvo teikti savitarpio paskolas. Jos 2008 metais didėjo, o 2009 metų pirmąjį ketvirtį sumažėjo 2,2 procento ir balandžio 1 dieną sudarė 68,4 procento unijų turto. Prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, ėmė blogėti paskolų kokybė. Per 2009 metų pirmąjį ketvirtį specialieji atidėjiniai paskoloms padidėjo 57,8 procento (per metus – 3 kartus) iki 8 138,9 tūkst. litų. Tiek per visus 2008 metus, tiek per 2009 metų pirmąjį ketvirtį specialieji atidėjiniai paskoloms augo kur kas sparčiau nei paskolų portfelis, todėl pablogėjo paskolų portfelio kokybės rodikliai – tiek specialiųjų atidėjinių paskoloms ir paskolų santykis, tiek neveiksnių (III, IV ir V grupės) paskolų dalis iš visų paskolų padidėjo ir balandžio 1 dieną sudarė atitinkamai 1,4 ir 4,6 procento.

Iš kredito unijų įsipareigojimų didžiausią dalį (87,4 %) sudarė priimti indėliai, iš jų 99,2 procento priklausė nariams ir asocijuotiems nariams. Kredito unijų narių fizinių asmenų indėliai sudarė beveik 98,1 procento visų indėlių.

Per 2009 metų pirmąjį ketvirtį kredito unijų sistema patyrė 2 985,3 tūkst. litų nuostolį – jis yra didžiausias per visą kredito unijų veiklos istoriją. Pelningai dirbo 30 unijų, o 37 veikla buvo nuostolinga. Jos gavo 30,3 procento daugiau pajamų, tačiau patyrė 57,9 procento daugiau išlaidų negu prieš metus. Pagrindinis kredito unijų pajamų šaltinis buvo palūkanų pajamos, sudariusios 90,8 procento visų pajamų. Didžiausią išlaidų dalį sudarė palūkanų ir operacinės išlaidos: atitinkamai 49,2 ir 25,1 procento visų išlaidų.

Kredito unijoms taikomas didesnis kapitalo pakankamumo reikalavimas negu bankams – šis rodiklis turi būti ne mažesnis kaip 13 procentų. 2009 metų balandžio 1 dieną kredito unijų sistemos kapitalo pakankamumas buvo 3,46 procentinio punkto didesnis už minimalų reikalaujamąjį.

Kredito unijoms nustatyti du likvidumo rodikliai. 2009 metų balandžio 1 dieną pirmas iš jų – kredito unijų likvidaus turto ir einamųjų įsipareigojimų santykis – sudarė 54,93 procento (minimalus reikalaujamas dydis – 30 %). Antras likvidumo rodiklis – perskaičiuoto likvidaus turto bei kredito unijų kapitalo sumos ir perskaičiuotų einamųjų įsipareigojimų santykis – kredito unijų sistemos mastu sudarė 1,13. Jis buvo didesnis už minimalų reikalaujamą dydį, kuris turi būti ne mažesnis kaip 1. Kredito unijos, atlikusios operacijas užsienio valiutomis, vykdė Lietuvos banko nustatytą didžiausios atviros pozicijos užsienio valiuta normatyvą. Visos jos, išskyrus tris, kurioms siūloma taikyti poveikio priemones, vykdė nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

Per 2009 metų pirmąjį ketvirtį LCKU turtas padidėjo 36,1 procento ir balandžio 1 dieną sudarė 186,9 mln. litų. Joje laikomi indėliai padidėjo 43,8 procento iki 159,6 mln. litų. LCKU narių daugumą sudaro ūkininkų kredito unijos, kurių pinigų srauto judėjimas priklauso nuo žemės ūkio darbų sezoniskumo ir nuo to, ar laiku sumokama už žemės ūkio produkciją. Per pirmąjį ketvirtį keitėsi LCKU turto struktūra. Augant indėlių apimtims ir išliekant santykinai nedideliu poreikiu paskoloms, mažėjo pastarųjų lyginamasis svoris turte, tačiau jos ir toliau sudaro 40 procentų LCKU turto. Per pirmąjį ketvirtį investicijoms į Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinius popierius išaugus 71,7 procento, LCKU turto nemaža dalis (37,8 %) investuota į Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinius popierius (daugiausia trumpalaikius).

LCKU paskolų portfelis per 2008 metus ūgtelėjo 46,5 procento, o 2009 metų pirmąjį ketvirtį sumažėjo 8,4 procento iki 74,8 mln. litų. Jo kokybė ir toliau yra gera. LCKU pateiktais duomenimis, turto nuvertėjimo (specialiųjų atidėjinių) balandžio 1 dieną nebuvo. Sumažėjus paskolų daliai turto struktūroje, LCKU likvidumo ir kapitalo pakankamumo rodikliai ir toliau tebėra pakankamai geri.

Per pirmąjį ketvirtį LCKU padėjo spręsti dešimties kredito unijų trumpalaikes likvidumo problemas teikdama paskolas likvidumui palaikyti.

Per 2009 metų pirmąjį ketvirtį LCKU uždirbo 652 tūkst. litų pelno, tai 57,5 procento daugiau negu per praėjusių metų atitinkamą laikotarpį.

Balandžio 1 dieną ji vykdė visus Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

Kredito įstaigų priežiūros pagrindinės kryptys

Pradėjus taikyti naujų kapitalo pakankamumo direktyvų⁷ nuostatas skaičiuojant bankų veiklos riziką ribojančius normatyvus, bankai apskaičiavo ne tik reguliuojamo kapitalo poreikį, bet ir įvertino vidaus kapitalo pakankamumo vertinimo procesą: iš naujo įvertino patiriamą riziką ir apskaičiavo vidaus kapitalo poreikį. Lietuvos bankas bankų priežiūrinio

⁷ 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo bei 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/49/EB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo.

tikrinimo ir vertinimo proceso metu tikrino, ar bankai užtikrina rizikos valdymą ir ar turi pakankamai kapitalo jai padengti. Kiekvienas bankas buvo vertinamas individualiai. Kadangi naujos kapitalo pakankamumo direktyvos sudaro sąlygas bankams taikyti naujus rizikos vertinimo metodus, Lietuvos bankas tęsė darbus dėl vieno iš bankų vidaus reitingais pagrįsto kredito rizikos vertinimo (*Internal Ratings Based Approach* – IRB) metodo pripažinimo. Jo atstovai ne kartą dalyvavo susitikimuose su Švedijos, Estijos ir Latvijos finansų sektoriaus priežiūros institucijų bei paraišką teikiančios banko grupės atstovais ir aptarė šalių pozicijas dėl IRB metodui keliamų reikalavimų ir teiktinų dokumentų. Vėliau, bankui pateikus paraišką dėl leidimo taikyti IRB metodą, buvo patikrinti dokumentai, atliktas tikslinis banko inspektavimas ir suteikta galimybė taikyti vidaus reitingais pagrįstą IRB metodą atskirų pozicijų grupėms.

Įgyvendinamos bankų priežiūros priemonės finansų rinkai stabilizuoti pirmiausia skirtos finansinių krizių prevencijai. Atsižvelgdamas į situaciją tarptautinėse rinkose ir ypač į situaciją tose valstybėse, kuriose veikia patrunuojantieji bankai, Lietuvos bankas ėmėsi papildomų priežiūrinių priemonių stebėti ir kontroliuoti situaciją (ypač likvidumo) šalies bankų sektoriuje. Tuo tikslu iš bankų renkama kasdienė informacija apie turto ir įsipareigojimų struktūros pokyčius. Pastebėjus didesnius pasikeitimus turto arba įsipareigojimų struktūroje, bankai prašomi paaiškinti jų priežastis ir numatyti priemones, kurių bus imamasi galimai likvidumo rizikai padengti.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2008 metų lapkričio 24 dieną patvirtinus Finansinių krizių prevencijos ir valdymo planą, Lietuvos banko darbuotojai, remdamiesi šio plano nuostatomis, parengė Lietuvos banko finansinių krizių prevencijos ir valdymo pakopų nustatymo bei keitimosi informacija tvarkos projektą. Lietuvos banko valdyba 2009 metų sausio 22 dieną patvirtino šią tvarką ir šitaip buvo reglamentuoti vidiniai procesai, kuriais remiantis Lietuvos banke vykdoma finansinių krizių prevencija, užkardymas ir valdymas.

Lietuvos banke nuolat organizuojami individualūs susitikimai su visų mūsų valstybėje veikiančių bankų vadovais. Jų metu aptariamos ryškėjančios problemos ir siekiama išsiaiškinti bankams kylančias grėsmes bei aptarti Lietuvos banko pagalbos galimas priemones ir kitus veiksmus.

Lietuvos banko valdyba patvirtino nutarimą dėl papildomų reikalavimų stiprinant vidaus kontrolės ir rizikos valdymo procesus bankuose bei kitose kredito įstaigose. Ypatingas dėmesys skiriamas kredito ir likvidumo rizikai valdyti. Šiuo dokumentu bankai įpareigoti iš naujo įvertinti rizikos valdymo procesus, peržiūrėti taikomus limitus ir kt. Siekiant patikslinti vidaus audito komiteto funkcijas nustatant komiteto sudarymo tvarką ir jo santykį su išorės auditu, buvo papildytos ir Lietuvos banko valdybos patvirtintos Banko vidaus audito organizavimo bendrosios nuostatos. Inspektavimų metu tikrinama, kaip vykdomi nustatyti reikalavimai.

Dabartinė pasaulinė finansinė krizė įvardijama kaip retai pasitaikanti situacija, kai finansinio turto vertė labai daug įtakos turi ir panika rinkose. Atsižvelgdama į tai, Europos Komisija priėmė reglamentą, kuriuo patvirtino Tarptautinių apskaitos standartų valdybos padarytus 39 Tarptautinio apskaitos standarto ir 7 Tarptautinio finansinės atskaitomybės standarto pakeitimus dėl finansinio turto pergrupavimo ir informacijos atskleidimo apie tokį pergrupavimą. Atitinkamai Lietuvos banko valdyba leido kredito įstaigoms pakeisti apskaitos politiką. Leidus šį turtą pergrupuoti, siekiant išvengti nepagrįstų pelno (nuostolio) svyravimų realus vertės sumažėjimas finansiniais metais buvo nustatomas atliekant nuvertėjimo testą.

Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Kredito unijų įstatymo pakeitimo įstatymą, Lietuvos banko valdyba priėmė teisės aktus, reglamentuojančius kredito unijų didžiausios paskolos vienam skolininkui ir didelių paskolų naujų normatyvų skaičiavimo reikalavimus, kredito unijų steigimą, licencijavimą, reorganizavimą ir likvidavimą. Taip pat parengtos naujos finansinės ataskaitos, rizika ribojančių normatyvų skaičiavimo taisyklės ir minimalūs paskolų vertinimo reikalavimai. Naujos redakcijos Kredito unijų įstatymas pakeitė narystės kredito unijose kriterijus, o minimalūs paskolų vertinimo reikalavimai nustatė pagrindinius principus, kuriais remdamosi kredito unijos turi įvertinti paskolų vertės pokyčius. Buvo sugriežtintas likvidumo normatyvų ir kapitalo pakankamumo apskaičiavimas. Padidėjus kredito unijų teikiamų paslaugų apimčiai, patikslintos balansinės ataskaitos pozicijos, detalizuota informacija apie indėlius, paskolas ir jų vertės pokyčius bei pertvarkytas nuosavo kapitalo sudedamųjų dalių atvaizdavimas.

Įgyvendinant 2007 metų lapkričio 13 dienos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2007/64/EB dėl mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje, iš Lietuvos banko, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir kitų institucijų specialistų sudaryta darbo grupė parengė Mokėjimo įstaigų įstatymo projektą. Jo paskirtis yra sudaryti teisinės sąlygas Lietuvoje veikti licencijuojamai, prižiūrimai ūkio subjektų naujai kategorijai – mokėjimo įstaigoms. Mokėjimo įstaigų įstatymas turės reglamentuoti tų įstaigų veiklą, licencijavimą, apskaitą, priežiūrą, reorganizavimą, likvidavimą, bankroto ir kitus ypatumus.

Baigiantis 2008 metams, Lietuvoje lankėsi TVF ekspertų grupė. Lietuvos banko vadovai susitikimuose su jos nariais aptarė prevencinius veiksmus bankų sistemos stabilumui užtikrinti. Tai bankų kapitalo bazės stiprinimas, konservatyvesnis turto vertinimas ir kt. TVF ekspertai savo išvadose teigiamai įvertino padidintą indėlių draudimo sumą ir sumažintas bankų privalomąsias atsargas, bankų pastangas didinti atidėjinius blogoms paskoloms. Konstatuota, kad „bankų priežiūra yra efektyvi ir atitinka tarptautinius standartus“.

Lietuvos bankas glaudžiai bendradarbiauja su ES valstybių narių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis vykdant skirtingose šalyse veikiančių, bet tai pačiai grupei priklausančių bankų priežiūrą. Kiekvienos tokios banko grupės priežiūra vykdoma steigiant vadinamąsias kolegijas, kuriose dalyvauja visų suinteresuotų šalių finansų sektoriaus priežiūros institucijų atstovai. Lietuvos bankas sutiko dalyvauti Švedijos ir Suomijos finansų sektoriaus priežiūros institucijų inicijuotų kolegijų veikloje. Vienas iš Lietuvoje veikiančių bankų turi patronuojamąjį banką užsienio valstybėje, todėl Lietuvos bankas, kaip šio banko konsoliduotą priežiūrą vykdanči institucija, pakvietė Latvijos ir Estijos finansų sektoriaus priežiūros institucijas dalyvauti steigiamos kolegijos veikloje. Rengiama daugiašalė finansų sektoriaus priežiūros institucijų bendradarbiavimo sutartis dėl kolegijos įsteigimo.

2009 metų pirmąjį ketvirtį Lietuvoje lankėsi Švedijos finansų sektoriaus priežiūros institucijos vadovai. Aptarta Lietuvos ir kitų valstybių makroekonominė padėtis bei ekonomikos raidos prognozės, komercinių bankų situacija, svarstyti kreditavimo, finansų institucijų priežiūros ir kiti aktualūs klausimai. Taip pat buvo atvykę Danijos, Latvijos ir Suomijos finansų sektoriaus priežiūros institucijų atstovai. Su jais aptarti klausimai, susiję su tų šalių atskirų bankų priežiūra.

Lietuvos bankas dalyvauja projekte, kurio tikslas – teikti techninę paramą užsienio valstybių centriniams bankams (prioritetinės šalys: Baltarusija, Gruzija ir Ukraina). Banke buvo surengti mokymai (techninė parama) Baltarusijos ir Ukrainos nacionalinių bankų specialistų grupėms. Mokymų metu Lietuvos banko darbuotojai supažindino svečius su aktualiais bankų sistemos klausimais ir aptarė kylančias problemas.

